

İNGİLİZ-YUNAN İLİŞKİLERİNDE KIBRIS KRİZİ: İNGİLTERE’NİN TEKLİFLERİ VE YUNANİSTAN’IN TEPKİSİ, ŞUBAT-EKİM 1915

 Gürhan YELLİCE*

ÖZET

İngiliz-Yunan ilişkilerinde Kıbrıs meselesini konu edinen bu çalışmanın amacı, savaş sırasında İngiltere'nin kendi cephesinde savaşa girmesi karşılığında adayı Yunanistan'a teklifi, bu konudaki motivasyonu ve teklife ilişkin Yunanistan'ın tepkisini analiz etmektedir. Savaş sırasında İngiltere iki kez önemli bir çıkar karşılığında Kıbrıs'ı elden çıkarma girişiminde bulunmuştu. Birincisi, müttefik donanmasının Çanakkale operasyonu sırasında, ikincisi Bulgaristan'ın savaşa İttifak bloğu cephesinde girmesi gerçekleşmişti. Savaş giden süreçte ve sırasında İngiltere, Sırbistan, Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan'dan oluşan bir ittifak kurma girişimlerinde bulunmuş, ancak başarılı olamamıştı. Söz konusu ittifak ümitlerinin başarısızlığa uğraması üzerine savaşta tarafsızlığını koruyan Yunanistan İngiltere için derhal savaşa girmesi gereken önemli bir siyasi aktöre dönüşmüştü. Ancak her iki girişim de Başbakan Venizelos ve Alman yanlısı Kral Konstantinos arasındaki bölünme nedeniyle sonuçsuz kalmıştı. Yunanistan'ın bu yaklaşımı, Kıbrıs'ın, İngiliz-Yunan ilişkilerinin ve Osmanlı Devleti'nin savaşta durumuna doğrudan etki etmişti. Çalışma konuya ilişkin uluslararası literatür yanında, Türkçe, İngilizce ve Yunanca arşiv kaynaklarına dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, İngiltere, Yunanistan, Birinci Dünya Savaşı

The Cyprus Crisis in Anglo-Greek Relations: Britain's Proposals and The Political Reaction of Greece, February-October 1915

ABSTRACT

The study deals with the Cyprus crisis in Anglo-Greek relations and aims to analyze Britain's offer of the island to Greece during the war in exchange for Britain's participation in the war on its own front, its motivation for this offer and Greece's reaction to the offer. During the war, Britain twice attempted to dispose of Cyprus in exchange for an important interest. The first was during the Dardanelles operation of the Allied fleet and the second was when Bulgaria entered the war on the Allied front. In the run-up to and during the war, Britain had attempted to form an alliance consisting of Serbia, Greece, Romania, Romania and Bulgaria, but without success. Upon the failure of these alliance hopes, Greece, which had remained neutral in the war, turned into an important political actor for Britain, which should immediately enter the war. However, both attempts were rejected due to the division between Prime Minister Venizelos and the pro-German King Constantine. These critical decisions had a direct impact on Cyprus, Anglo-Greek relations, and the Ottoman Empire's position in the war. The study is based on archival sources in Turkish, English and Greek, as well as international literature on the subject.

Key Words: Cyprus, Britain, Greece, First World War

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir / TÜRKİYE, gurhan.yellice@deu.edu.tr

Araştırma Makalesi / Research Article

Atf / Cite as: Yellice, G. (2023). İngiliz-Yunan ilişkilerinde Kıbrıs krizi: İngiltere'nin teklifleri ve Yunanistan'ın tepkisi, Şubat-Ekim 1915. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(45), 647-672. <https://dx.doi.org/10.21550/sosbilder.1285291>

Gönderim Tarihi / Sending Date: 18 Nisan / April 2023

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 7 Temmuz / July 2023

Giriş

Jeostratejik konumu itibarıyla tarihsel süreçte Akdeniz ve Ortadoğu'da siyasi ve ticari bakımdan etkili olmak isteyen her devletin ilgisini çeken Kıbrıs, 1571-1878 tarihleri arasında Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde kalmış, son olarak 8 Temmuz 1878'de Osmanlı Devleti ve İngiltere arasında imzalanan bir mukavele ile "geçici olarak" İngiltere'nin hâkimiyetine geçmişti. İki ülke arasında imzalanan konvansiyona göre Kıbrıs, İngiltere tarafından *de facto* idare edilecek, egemenlik hakları Osmanlı Devleti'nde kalacak karşılığında İngiltere Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'ni koruyacaktı (Hill, 2010: 275-285). İngiltere'nin adayı egemenlik altına almak istemesindeki temel motivasyon, Rusya'nın Balkanlar üzerinden Akdeniz'e inme ve Boğazlar'da etkili olma girişimlerine engel olmak ve bilhassa Hindistan'a giden sömürge yollarını güvenlik altına almaktı. Bir bakıma Rusya'ya karşı cephanelik (*place d'Armes*) olarak kullanılmaktı (Richter, 2007: 24-25). Kıbrıs'ın Yunanistan'a bırakılması düşüncesi adada İngiliz egemenliğinin başladığı 1878 tarihinden sonraki süreçte zaman zaman gündeme gelen bir konuydu (Yellice, 2010: 13-26). Gerek adadaki Rum kilisesi gerekse parlamentodaki Rum milletvekilleri sıklıkla meseleyi İngiltere'nin gündemine taşıyor ve adanın Yunanistan'a bağlanması konusundaki arzularını dile getiriyorlardı. İngiltere adanın Osmanlı Devleti'ne ait olduğu gerekçesini öne sürerek bu taleplere karşı duruyorsa, meseleyi kendi içerisinde tartışıyordu. İade tartışmasının en önemli nedeni adanın egemenlik altına alınmasından birkaç yıl sonra, Mısır'ı işgaliyle stratejik önem bakımından ikinci plana itilmiş olmasıydı. Örneğin 1882'de Mısır'ın işgali üzerine adanın stratejik önem bakımından ikinci plana itildiği süreçte bazı İngiliz liberal milletvekilleri ekonomik yük gerekçesiyle konuyu tartışmış, ancak bu tartışmadan bir sonuç çıkmamıştı. İngiltere adayı kendi egemenliği altında bulundurma siyasetini devam ettirmişti.

Kıbrıs'ın İngiliz çıkarlarına hizmet eden bir çıkar karşılığında Yunanistan'a bırakılması düşüncesi ilk kez Birinci Balkan Savaşı sırasında ortaya çıkmıştı. İngiltere, Adriyatik'te İtalya'nın etki sahasını daraltmak amacıyla Yunanistan egemenliğindeki İyon Adaları'ndan biri olan Argostili'yi bir donanma üssüne dönüştürmek istemiş, bunun için Kıbrıs'ı Yunanistan'a teklif etmeyi düşünmüştü. Mesele Yunan lider Eleftherios Venizelos ve Churchill arasında tartışılmış, iki ülke arasında bir ittifak kurulması hâlinde Yunanistan bu öneriye sıcak bakmıştı (Mariusz, 2017: 97-107). Yunanistan'ın stratejisi Balkan Savaşı sonrasında Ege'ye tamamen hâkim olmak, sonrasında Batı Anadolu'ya yayılmak olduğundan, yani Osmanlı Devleti ile yeni bir savaş kaçınılmaz olduğundan Venizelos uzak bir coğrafyada bulunan Kıbrıs'ı egemenlik altına almanın ciddi bir risk taşımadığı sonucuna varmış olabilir. Ancak İngiltere, muhtemelen Osmanlı Devleti ile ilişkilerinde daha fazla kriz yaşamamak için bu yaklaşımında ısrarcı olmamıştı.

Birinci Dünya Savaşı başladıktan hemen sonra Kıbrıs'taki egemenlik haklarının Yunanistan'a bırakılması bir kez daha gündeme gelmişti. Savaşın başlamasını müteakip, Avusturya-Macaristan işgaline maruz kalan Sırbistan haricindeki diğer tüm Balkan devletleri tarafsızlığını ilan etmişti. Aslında bu devletler, savaşa girmek istiyordu, ancak hangi blokta yer almanın daha karlı olacağından emin olamıyorlardı. Balkan Savaşlarını sonlandıran Bükreş Antlaşması ile bölgede barış koşulları sağlanmıştı. Ancak ortaya çıkan yeni statüko pek umut vaat etmiyordu. Bu devletlerarasındaki toprak kavgası henüz bitmemişti ve aralarında diplomatik yollarla bir uzlaşma pek mümkün görünmüyordu. Örneğin, bu savaşlar sonunda Selanik'i almakta ve Edirne'yi elinde tutmakta başarısız olup Ege'ye açılmayan Bulgaristan büyük bir hayal kırıklığına uğramış, toprak paylaşımında revizyon talepleri kabul görmeyince, "hak ettiğini" askeri güç kullanarak geri almanın yollarını aramaya başlamıştı. Kısacası bölgede inşa edilen hassas dengenin uzun soluklu olmayacağı çok geçmeden anlaşılmıştı.

Savaşa giden süreçte İtilaf ve İttifak devletleri bölgede kendi çıkarlarına hizmet edecek bir ittifak kurmaya çalışmışlarsa da bu girişimlerden ortaya somut bir sonuç çıkmamış olmasındaki en önemli neden bu güvensizlikti. Almanya, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan ve Osmanlı Devleti'ni, İngiltere ise Bulgaristan, Sırbistan, Romanya ve Yunanistan'ı ortak bir ittifaka dâhil etme çabası başarısız olmuştu. İtilaf bloğu açısından değerlendirmek gerekirse, bizatihi bu girişimlere öncülük eden İngiliz Edward Grey'in anılarında belirttiğine göre, ittifakın yaratılmamış olmasının temel nedeni, Bulgaristan'ın Sırbistan ve Yunanistan'dan ciddi toprak tavizleri talep etmesi, iki devletin buna razı gelmemiş olmasıydı (Grey, 1925: 190). Balkanlardaki genel hava, yaşanacak yeni savaşta kazanan tarafta yer alarak toprak paylaşımından azami çıkar elde etmektir. Osmanlı, bu devletlerden bağımsız değildi. Kaybettiği topraklardan bazılarını geri alma, hatta hayatta kalarak devleti parçalamaya çalışan Avrupalı Büyük Güçlere karşı sonuna kadar mücadele etme stratejisini benimsemiş İttihat ve Terakki idaresindeki Osmanlı Devleti savaşta tarafsızlığını bozan ilk devlet olmuştu. Osmanlı Devleti, 1914 yılı Ekim ayında tercihini Almanya'dan yana kullanırken, Bulgaristan Romanya ve Yunanistan tarafsızlık politikasını devam ettirmişti.

Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi, Balkanlardaki güç dengesini ciddi olarak etkilemiş, bundan sonraki süreçte her iki blokta söz konusu üç devleti kazanmak için büyük bir rekabete girişmişti. Bulgaristan bu rekabetin en yoğun yaşandığı ülke olmuştu. Almanya ve İngiltere, Bulgaristan'a bazı toprak tavizleri vererek bu devleti kendi cephelerinde savaşmaya ikna etmek istemişti. İtilaf devletleri özellikle Çanakkale'ye denizden yapılan saldırıdaki başarısızlık sonrasında düzenledikleri kara operasyonuna bu devleti de dâhil etmek için büyük bir çaba sarf etmişti. Bulgaristan'ın Birinci Balkan Savaşı sırasında İstanbul'un yakınlarına kadar gelmeyi başarmış olması, güçlü bir ordusunun olması, bu konuda İtilaf bloğunun motive eden önemli detaylardı. Savaşın sonunda Makedonya'nın önemli bir bölümü teklif edilmişse de, Bulgaristan ikna edilememişti. Bulgaristan, önerilen teklifin Sırbistan, özellikle de Yunanistan tarafından kabul edilmesinin mümkün olmadığı, bu yüzden de teklifin gerçekçi olmadığı kanaatindeydi. Bulgaristan, Makedonya konusundaki taleplerinin ne diplomatik yollarla ne de İtilaf Devletleri ile yapılacak gizli pazarlıklarla alınabileceğine inanıyordu; tek çözüm savaş ve savaşta İttifak bloğu ile ittifaktı. Bu yaklaşımdan hareketle Bulgaristan, 6 Eylül 1915'te İttifak bloğuna dâhil olmuştu (Hall, 2011: 303-304).

Bulgaristan'ın bu kritik kararı, Balkanlardaki güç dengesini önemli ölçüde İttifak bloğu lehine değiştirmişti. Avusturya-Macaristan, Almanya ve Bulgaristan'ın Sırbistan'a ortak bir saldırı gerçekleştirmesi hâlinde İtilaf Devletleri'nin Balkanlardaki egemenliğinin tamamen çökeceğini tahmin etmek güç değildi. Dolayısıyla İngiltere, Bulgaristan'ın kararından hemen sonra, Sırbistan'a askeri destek kararı aldı. Bunun için Romanya ve Yunanistan'ın yardımına başvurdu. İngiliz Dışişleri Bakanı Grey'e göre Sırbistan, Romanya ve Yunanistan'ın oluşturacağı ortak ordu, Bulgaristan'ın İttifak bloğuna yapacağı katkıyı ortadan kaldıracak ve savaşın kaderini İtilaf bloğu lehine değiştirecekti (Grey, 1925: 193).

Söz konusu her iki devletin de İttifak bloğu ile yakın temasları bulunuyordu; özellikle Almanya Bulgaristan'ı kazanma konusunda ciddi bir çaba sarf ediyordu. Romanya ile yapılan gizli görüşmelerden bir sonuç çıkmayacağına inanılması uzun sürmemişti. Romanya, Balkanlarda dengeleri gözetken ve Balkan Savaşları sonrasında ortaya çıkan yeni statünün (Bükreş Düzeni) devamından yana görünse de aslında diğer tüm Balkan devletlerinde olduğu üzere "milli hedeflerine" ulaşmak ve topraklarını genişletmek istemişti (Vinogradov, 1992: 453-454). Bu yüzden de Avusturya ve Almanya'ya yakın durma siyaseti izlemiş, resmi olmasa da İttifak bloğunun bir üyesi gibi hareket etmişti. Ancak Yunanistan gibi bu devletin de en büyük korkusu bir Bulgar saldırısına maruz kalmaktı, bu sebeple de Bulgaristan mevcut sınırlara yönelik tehdit oluşturmadıkça konumundan memnun bir siyaset izliyor görüntüsü

vermeye çalışmıştı (Hall, 1996: 73-74). Romanya, savaşın başında tarafsızlığını ilan etmişse de İttifak bloğu ile temaslarını yoğunlaştırmış, İtilaf bloğunun ittifak çağrılarını karşılıksız bırakmıştı. İngiltere, Almanya'nın yoğun markajı altındaki bu devleti kazanmanın her geçen gün daha da güç bir hâl aldığı gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kalmıştı. Geriye tek bir seçenek kalıyordu: Yunanistan.

Kaynak: Varnava, 2005: 169

Birinci Teklif ve Yunanistan'ın Tepkisi: Şubat 1915¹

İngiltere'nin Kıbrıs'ı Yunanistan'a teklifi ilk olarak İtilaf Devletlerinin Çanakkale operasyonuna giden süreçte gerçekleşmişti. Savaşın başlamasıyla birlikte İngiltere'nin Yunanistan'dan beklentisi Osmanlı Devleti tarafsızlığını sürdürdüğü sürece, savaşa girmemesi yönündeydi. Venizelos savaşa giden süreçte ve savaşın hemen başında Yunanistan'ı İtilaf

¹ Bu bölümdeki bilgilerin bir kısmı, 2021'de Antalya'da düzenlenen *Kıbrıs'ın Fethi'nin 450. Yılı Uluslararası Sempozyumu*'nda sunulan bildiride kullanılmış olup, bildiri yayımlanmamıştır. Buradaki bilgiler, yayımlanmayan metnin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

bloğuna dâhil etmek için büyük bir çaba sarf etmişse de başarılı olamamıştı. Yunan lider, Birinci Dünya Savaşı'nı Yunan Megali İdea'sını gerçekleştirerek "iki kıta, beş denize hâkim olma" stratejisi kapsamında kaçırılmaması gereken bir fırsat, adeta "Tanrının lütfu" olarak görmüştü. Bu yüzden de savaş başlar başlamaz Yunan donanmasını ve ordusunu İtilaf bloğunun emrine vermek için son derece cömert bir yaklaşım sergilemişti (Hristodoulou, 1995: 304; Yellice, 2016: 205-242). Bulgaristan savaşa dâhil olmadan önce Venizelos, Grey ile yaptığı görüşmelerde Balkanlarda Yunanistan, Romanya, Sırbistan ve Bulgaristan'dan oluşan ve İtilaf bloğu taraftarı yeni bir blok kurulması önerisinde bulunmuştu. Bunun için Bulgaristan'a bazı toprak tavizleri vermeye bile razı gelmişti (Grey, 1925: 179). Ancak bu süreçte, İngiltere Yunanistan'ın teklifine sıcak bakmamıştı. Dışişleri Bakanı Grey'e göre Yunanistan'ın savaşa girmesi, bölgede provokasyona yol açabilir; bu durum ise Osmanlı Devleti ve Bulgaristan'ın Almanya yanında savaşa girmesiyle sonuçlanabilirdi (Grey, 1925: 180). Bu kritik karar, kısa bir süre sonra İngiltere'ye pahalıya mal olma potansiyeli taşıyan oldukça gergin bir krize dönüşmüştü. Çünkü Yunanistan'da Başbakan Venizelos Alman yanlısı tarafsızlık siyasetinde direten Kral Konstantinos ile yaşadığı görüş ayrılıkları nedeniyle ülkeyi savaşa dâhil edemeyecek, bir kez daha benzer bir cömert teklif fırsatı bulamayacak, İngiltere'nin iyimser öngörüsünün aksine Osmanlı Devleti savaşa girecek, Bulgaristan'ı kazanmak ise mümkün olmayacaktı.

Gerçekten de Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi bölgede tüm dengeleri değiştirmişti: yeni statükoda İngiltere, Boğazlar ve İstanbul'un işgal edilip Osmanlı Devleti'nin savaş dışı bırakılması, bunun için bölgeye bir donanma harekâtı gerçekleştirilmesi gerektiği sonucuna varmıştı. Bu şekilde İngiltere, hem Balkanlar'da Sırbistan'ı ve Kafkaslarda Rusya'yı koruyarak hâkimiyet alanı genişletmek hem de savaştan galip çıkılması hâlinde güçlenme potansiyeli taşıyan müttefiki Rusya'nın Boğazlar üzerinde tam hâkimiyet kurmasını önüne geçebileceğine inanıyordu. İşte bu motivasyondan hareketle İngiltere, Yunanistan'ı kendi cephesinde savaşa dâhil etme girişimlerini başlatmıştı (Gilbert, 1973: 430). İngiltere'de kabinenin ortak kanaati Avusturya-Macaristan'ın büyük bir ordu gücü ile Sırbistan'a saldırı hazırlığında olduğu, Almanya'nın ise bu harekâta ordusuyla destek olmayı planladığı yönündeydi (Yellice, 2016: 206). Bu durumda Yunanistan kritik bir rol üstlenebilirdi. Gerek, donanması ve işgali altında bulundurduğu, özellikle Boğazlara yakın adalar vasıtasıyla Çanakkale'ye yapılacak operasyona ciddi bir katkı sağlayabilir, gerekse Balkanlarda oluşturulacak ittifak yoluyla İttifak Devletleri'nin Balkanlara tümüyle hâkim olmasının önüne geçebilirdi. İngiltere'nin Balkanlara ilişkin en önemli kaygısı, Almanya'dan gelebilecek beklenmedik bir saldırı durumunda Sırbistan'ın tümüyle kaybedilmesi, daha da mühimi Bulgaristan'ın İttifak bloğuna dâhil olma ihtimalinin iyice güçlenmesiydi (Richter, 2007: 172-173). Bu, muhtemelen İngiliz siyasetince savaşın kaderine etki edecek düzeyde kritik bir dönüm noktası olarak değerlendiriliyordu. Bu motivasyondan hareketle, İngiltere'de kabine Yunanistan'ın savaşa nasıl ve hangi koşullarda dâhil olacağına ilişkin tartışmalara başladı (Gilbert, 1973: 431). İşte Kıbrıs'ın gerçekten bir pazarlık unsuruna dönüştürülmesi bu süreçte yapılan tartışmaların sonunda mümkün oldu.

Yukarıda da söz edildiği üzere Yunanistan'da Venizelos Hükümeti savaşın başından beridir, her fırsata İtilaf Devletleri bloğuna katılma arzusunu dile getiriyor, girişimleri Osmanlı Devleti'nin pozisyonu net olmadığı için geri çevriliyordu. Şüphesiz Venizelos ülkesini savaş sonrasında bazı toprak kazanımları karşılığında savaşa dâhil etmek istiyordu. Bu yüzden de İngiltere'nin savaşa bir an önce girmesini istiyorsa Yunanistan'a reddedemeyeceği bir teklifte bulunması gerekiyordu. Mesele Çanakkale operasyonunun gerçekleştirildiği tarihe kadar İngiliz kabinesini meşgul eden en önemli gündem maddelerinden biri olmuştu. Dışişleri Bakanı Edward Grey'in bu konudaki yaklaşımı son derece kompleksti. Ona göre ideal çözüm İngiltere'nin stratejik ihtiyaçları açısından ciddi bir önem arz etmeyen Kıbrıs'ın Yunanistan'a

birakılması, Güney Arnavutluk'ta Yunan tezlerinin desteklenmesi ve Venizelos'un Batı Anadolu'ya, özellikle de İzmir'e yönelik planlarını hayata geçirmesi konusunda yardımcı olunacağı beyanında bulunulması, karşılığında ise Bulgaristan'ın İttifak bloğuna katılmasının önüne geçilmesi için Balkan Savaşları neticesinde Yunanistan egemenliğine geçmiş olan Kavala, Drama ve Serez Bulgaristan'a bırakılmasıydı (Theodoulou, 2011: 159-161; Richter, 2007: 24-25; Gilbert, 1973: 431). Grey ayrıca, Yunanistan'ın Çanakkale operasyonuna katılması hâlinde, İngiltere'nin Boğazlar ve İstanbul üzerinde tartışılmaz bir üstünlük kuracağına inanıyordu. Her ne kadar hâlâ donanma üstünlüğünü devam ettiriyor olsa da Almanya İngiltere'nin bölgedeki çıkarlarına ciddi bir tehdit oluşturuyordu. Grey'e göre İngiltere, bölgedeki siyasi ve ticari çıkarlarını tehdit edecek bir gelişmeye hiçbir şekilde izin vermemeliydi (Sazanov, 1914: 247-248).

Grey'in Yunanistan'ı savaşa dâhil etme hususunda ortaya koymuş olduğu bu somut ve soyut öneriler genel olarak kabinede olumlu karşılanmıştı. İtiraza yol açan tek bir detay vardı: Kıbrıs. Bazı kabine üyeleri Grey'in aksine Kıbrıs'ın hâlâ çok ciddi stratejik önem arz ettiği, önemli değilmiş gibi görünse de elden çıkarılmasının doğru olmayacağı görüşündeydi. Savaş Bakanı Lord Kitchener'a göre Yunanistan savaşa mutlaka İtilaf bloğu yanında girmeliydi ve bunu sağlamak için İngiltere elinden geleni yapmalıydı; ancak Kıbrıs bu uğurda feda edilmemeliydi (Magnus, 1959: 313-314; Gilbert, 1973-483). Diğer kabine üyelerinin görüşlerinin aksine Kitchener'in görüşleri Dışişleri Bakanı için bağlayıcı önem taşıdığından Grey, Kıbrıs konusundaki yaklaşımını hayata geçirememişti. Hatta 1915 yılı şubat ayında Çanakkale operasyonuna kadar olan süreçte kabinenin etkin isimlerinden biri olan ve en başından itibaren Yunanistan'ın savaşa dâhil olması gerektiği görüşünde olan Churchill'in girişimleri Kitchener'ı kararından döndürememişti. Örneğin, 19 Ocak 1915'te Grey, Kitchener'a Balkan İttifakı'nın oluşturulması için Kıbrıs'ın Yunanistan'a bırakılmasının son derece önemli olduğunu öne süren bir mektupta şu sözlere yer vermişti:

“Eğer Balkan İttifakı gerçekleştirilebilmiş olsaydı, böyle bir teklifi gündeme getirmezdim. Şimdiye kadar hiçbir ciddi şekilde faydalanılmamış Kıbrıs'ın elden çıkarılması İngiltere açısından kazançlı bir takas (cheap price) olabilirdi... Ayrıca bu çözüm İngiltere iki müttefiki, Fransa ve Rusya'yı yalnızca Doğu'daki kendi çıkarları açısından harekete geçemedikleri, gerektiğinde 'ortak çıkarlar' için de riskleri göze alabildiğini göstermesi bakımından önem arz ediyordu.” (Magnus, 1959: 314)

İngiltere kendi içerisinde meseleyi tartışırken, Yunanistan'da Kral Konstantinos ve Venizelos arasındaki görüş ayrılıkları daha da netleşmeye başlamıştı. Kitchener'ın ikna edilmeye çalışıldığı süreçte Grey'in talimatıyla İngiltere'nin Atina'daki büyükelçisi Elliot savaş konusunda İngiltere'nin görüşlerini Venizelos'la tartışmaya başlamıştı. Grey'in amacı Yunanistan'ın savaşa dâhil olma karşılığında taleplerini ve bu taleplere ilişkin sınırlarını öğrenmekti; Kıbrıs'ı buradan çıkacak sonuca göre teklif etmek ya da etmemekti. 23 Ocak 1915'te Elliot Venizelos'la yaptığı görüşmede ilk kez İngiltere'nin Yunanistan'dan ne istediğini ve Yunanistan'a neler verebileceğinden söz etti: Sırbistan ciddi bir tehlike ile karşı karşıya idi; savaşa girmesi hâlinde İtilaf Devletleri Yunanistan'a Küçük Asya'da önemli tavizler verebilirdi. Bu tavizler ve savaşa girilmesi karşılığında Yunanistan İtilaf bloğu safına çekilmesi için Bulgaristan'a bazı toprak tavizleri vermeliydi. Bu toprak tavizi Kavala olabilirdi (Theodoulou, 2009: 143-144). Venizelos, teklifin kesinlikle kabul edilmesi gerektiği görüşündeydi. Diğer yandan Kral Konstantinos, tarafsız kalınması ve Bulgaristan'a hiçbir koşulda toprak tavizi verilmemesi gerektiği görüşündeydi.

Venizelos bu süreçte Kral Konstantinos'u ikna etmek için yoğun bir mesai harcamıştı. Örneğin ocak ayında Elliot ile yaptığı görüşme sonrasında Kral Konstantinos'a hitaben yazdığı mektubunda, Yunanistan'ın tarihindeki en kritik dönüm noktasında olduğunu, tarafsızlığın devam ettirilmesi hâlinde Almanya ve Avusturya-Macaristan birliklerinin Selanik'e saldırma ihtimalinin bulunduğunu öne sürmüş, Osmanlı Devleti'nin “baskısı altında bulunan” Rumların

bir an önce kurtarılması ve daha büyük Yunanistan'ın oluşturulması için savaşa girilmesi gerektiğini dile getirmişti (Ventiris, 1931: 372). Venizelos, daha kapsamlı tezler öne sürdüğü bir başka mektubunda Kıbrıs'tan da söz etmişti:

“Savaşa girmemiz hâlinde ayrıca sadece adalar sorununu değil aynı zamanda Küçük Asya'dan Atina'ya gelmek durumunda kalan Yunan mültecilerin sorununu da çözüme kavuşturma imkânına sahip olacağız. Böylece bu Yunanlıların etkili bir şekilde gelecekte korunmasını sağlamış olacağız. Bunun yanında Ocak 1913'te Londra'da İngiliz Ekonomi ve Bahriye Nazırı ile görüşmelerde bulunduğumuz üzere İngiltere'nin Kıbrıs'ın dahi Yunanistan'a vermesi ihtimali konusunda aşırı iyimser olmak hiç de abartılı bir durum sayılmamalıdır. Bu noktada karşılaşacağımız tek olumsuzluk savaş sonrasında Osmanlı Devleti'nden kalan topraklar üzerindeki borçları üstlenmemiz olacaktır. Ancak karşılığında Kıbrıs'ı alacağız.”² (Yellice, 2016: 225-226)

Kral Kostantinos meseleye Venizelos kadar iyimser ve heyecanlı bakmıyor, savaş sonunda İngiltere'nin kaybedenler safında yer alacağına ve Yunanistan'ın da savaşa girmesi hâlinde büyük bir felaketle karşı karşıya kalacağına inanıyordu. Konstantinos'a göre Venizelos Almanya ve müttefiklerinin gücünü küçümsüyordu; savaş İngiltere'nin değil Almanya'nın zaferiyle sonuçlanacaktı. Bu yüzden de savaşa girerek Almanya'nın nefretini kazanmak ve potansiyel işgale uğramak yerine tarafsız kalmak çok daha rasyonel bir tercihti. Konstantinos ayrıca Bulgaristan'a taviz verilmesi düşüncesine de karşıydı (Ventiris, 1931: 303). Eğer Yunanistan Kavala'yı Bulgaristan'a bırakırsa, bu devlet daha da güçlenecek ve Makedonya konusunda daha saldırgan bir tutum izleyecekti. Kavala karşılığında Küçük Asya'ya yönelik vaatler inandırıcı değildi; henüz bu konuda resmi bir teklif dahi yapılmış değildi. Kaldı ki, İtilaf Devletleri bir Bulgar saldırısı hâlinde Yunanistan'a yardım edecek yeterli askeri güce sahip olmadığı gibi sundukları garantiler pek de ciddiye alınacak türden değildi. Bulgaristan, Romanya ve İtalya tarafsız kalmaya devam ediyordu. Bilhassa Bulgaristan'ın tarafsızlığı bozması hâlinde Yunanistan'ın bu devletle baş etmesi mümkün olmayabilirdi. Tüm bu olumsuzlukların yanında, Osmanlı Devleti'ne savaş ilanında bulunmak, Anadolu'daki Rumların durumunu daha da kötüye sürükleyebilirdi (Ta Keimena tou Eleftheriou Venizelou, 1982: 76-160; Tsiros, 2013: 158-171). Kısacası, Kral'a göre mevcut koşullarda ideal siyaset Yunanistan'a Osmanlı Devleti ve Bulgaristan tarafından herhangi bir saldırı olmadığı sürece tarafsız kalınmasıydı (Tsiros, 2013: 30-32). Taraflar arasındaki bu net görüş ayrılığı 6 Mart 1915'te Venizelos'un istifasıyla sonuçlanmış; iktidarı Konstantinos güdümündeki Dimitris Gounaris Hükümeti'ne bırakmış, dolayısıyla İngiltere'nin teklifinin daha fazla tartışılması mümkün olmamıştı.

² Uzak bir coğrafyada olsa da Kıbrıs'ın Yunan egemenliğine “kolayca” geçebileceği konusunda Venizelos oldukça iyimserdi. Bu iyimserliği aynı zamanda, Kıbrıslı milliyetçi Rumlar ve kilise ile olan yakın ilişkileri ile ilgiliydi. Venizelos, özellikle Birinci Balkan Savaşı'ndan beridir, Kıbrıs'taki milliyetçi Rumlar ve kilise ile sık sık temaslarda bulunmuş ve iyi ilişkiler geliştirmişti. Balkan Savaşı'nda savaşmak üzere çok sayıda gönüllü Kıbrıslı Rum Yunanistan'a gelmiş, gelmeleri Venizelos tarafından dolaylı olarak teşvik edilmişti. Bu savaşta “tarafsız” İngiltere'nin hükümet üzerindeki baskısı nedeniyle gönüllülere kısıtlama getirilmişse de 11 Eylül 1913'te 500 Kıbrıslı Rum gönüllünün bizzat Başbakan Venizelos tarafından Pire Limanı'ndan Kıbrıs'a uğurlanması Venizelos-Kıbrıslı Rumlar arasındaki yakın ilişkiyi ortaya koymakla birlikte söz konusu yasak öncesinde ya da sırasında Rumların Yunanistan'a gelmeyi başardığını göstermektedir. Kesin olmamakla birlikte, savaşa katılan gönüllülerin sayısının 4 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Gönüllü olarak Yunan cephesinde savaşmak üzere adalardan Yunanistan'a gelmek 1821'deki isyandan sonraki süreçte sık görülen bir durumdu. Uzak bir coğrafyada olmasına rağmen, Kıbrıslı Rumlar, özellikle adanın İngiliz idaresine geçmesinden sonra, 1897 Türk-Yunan Savaşı ve Yunanistan'ın Makedonya'daki hâkimiyet mücadelesine katılmışlardı. Gönüllüğün hangi koşullar altında hayata geçirildiği sorusu bir yana, muhtemelen kilisenin etkilediği milliyetçi Rumların temel beklentisi adanın Yunanistan'a bağlanması yolunda, İngiliz idaresinde bir algı yaratmaktı. Petros Papapouliou, “I Simmetohi tis Kiprou Stous Valkanikis Polemous”, sto vivlio I Ellada kai ton Valkanikon Polemon, 1910-1914, ELIA, Athina, 1993, s.110-115.

Yunan siyasetindeki bölünme giderek derinleşirken, İngiltere Yunanistan'a sunmuş olduğu vaatleri unutmak durumunda kalmış, operasyonun gerçekleştirildiği süreçte Kıbrıs konusunda resmi bir teklifte bulunmamış, ya da Gounarios Hükümeti üzerinde herhangi bir baskı uygulamaya kalkışmamıştı. İngiltere'nin bu siyaset değişikliğinin temelinde iki nedeni vardı.

Birincisi Kıbrıs'ın Yunanistan'a bırakılmasını gerektirecek koşulların kısmen ortadan kalkmış olmasıydı. İngiltere mart ayı başından itibaren savaşa girmesi konusunda ikna edilemeyen Yunanistan'a daha fazla baskı yapmak yerine, Ege'de bu devletin işgali altında bulunan bazı adaların, operasyon kabiliyetini kuvvetlendirmek amacıyla askeri üs olarak kullanılması kararı almıştı. Bu konuda öne çıkan ilk seçenek Limni Adası olmuştu. Bu ada, 1912 yılı sonunda Yunanistan tarafından işgal edilmişse de Osmanlı Devleti'nin itirazları nedeniyle tam olarak hâkimiyet altına alınamamıştı. Hâlihazırda müttefik donanması Yunan işgali altında bulunan ve statüsü tam olarak netleştirilemeyen bir diğer önemli adayı, Midilli Adası'nı askeri amaçla kullanmıştı. Bu durum Osmanlı Devleti ve Almanya tarafından protesto edilmişse de özellikle İngiltere faaliyetlerine devam etmişti. Bu süreçte, bölgeden Babiali'ye gönderilen şifrelerde sıklıkla müttefik donanmasının Midilli dolaylarında faaliyet hâlinde olduğu, hatta adaya askeri birlikler sevk ettiğine dikkat çekiliyor olduğuna dikkat çekilmesi buna örnek olarak gösterilebilir (BOA, DH.ŞFR, 462/79; HR.SFR.04, 260/58; DH.ŞFR, 465/121). Kabine, Çanakkale'ye yönelik yapılacak kritik hareket öncesinde Boğazlara daha yakın bir adanın üs olarak kullanılması gerektiği sonucuna varmış, bu nedenle de Limni'yi gündemine almıştı. Çanakkale operasyonu öncesinde Kabine'de tartışılan konulardan biri de Kıbrıs'ın Yunanistan'a bırakılması karşılığında Söz konusu adanın askeri operasyonlarda bir üs olarak kullanılmak üzere ilhak edilmesiydi. İngiliz donanması hâlihazırda Midilli'de vardı, ancak operasyonu daha da güvenli kılınması için Limni'nin "geçici bir üs" (*temporary base*) olarak de kullanılması planlıyordu (Gilbert, 1973: 485).

Öneriyi ilk olarak gündeme getiren, Lord Fisher idi. Bu adadaki Mudros Limanı İngiltere'nin stratejik ihtiyaçlarını giderebilirdi (Gilbert, 1973: 469). Bu ada stratejik açıdan Kıbrıs'tan çok daha ciddi bir önem taşıyordu. Savaş koşulları bu adımın atılması konusunda imkân tanıyordu. Lord Fisher'a göre bu bölge Karadeniz'den çıkışı güvenlik altına alabilirdi (Gilbert, 1973: 605). Grey'e göre, bu adanın işgali, karşı blokta ciddi bir tepki yaratabilirdi. Hâlihazırda Midilli'nin müttefik donanması tarafından kullanılıyor olması ciddi bir protestoya yol açmıştı. Limni'nin işgaline karşı Yunanistan yanında bu tepkinin de göz önünde bulundurulması gerekiyordu. Şubat ayı başında konu Kerr tarafından Yunanistan'ın dikkatine sunuldu (Gilbert, 1973: 477). Fisher'e göre ada ilhak edilmeliydi. Grey'e göre sadece askeri amaçlar için kullanılmalıydı. Kitchener'e göre Limni'de su seviyesinin yüksekliği, büyük güçlerin konuşlanması konusunda yetersizdi (Gilbert, 1973: 664). Sonuçta Limni Adası'nın kullanılması kararı alınmış; Kıbrıs, İngiliz çıkarları açısından daha güçlü bir pazarlıkta kullanılmak üzere uygun bir zamana ertelenmişti (Magnus, 1959: 314).

İkincisi Fransa ve Rusya'nın İstanbul'a yönelik romantik ve megalomanik hayaller peşinde olduğuna inandığı Yunanistan'a olan tepkisiydi. Bilhassa Rusya, hak talep ettiği Boğazlar ve İstanbul'da Yunanistan'ın, egemenlik kurmasına karşı çıkıyordu (Ploumidis, 2020: 43)³. Bu düşüncesini mart ayının hemen başında Atina'da bulunan büyükelçisi Sazanov

³ Tarihsel süreçte yaşananlara bakıldığında Sazanov'un bu süreçteki şüpheli yaklaşımında en azından Rusya çıkarları açısından değerlendirildiğinde pek de haksız sayılmadığı görülecektir. Çünkü Kral Konstantinos ve Başbakan Venizelos arasında savaşa dâhil olunup olunmaması konusunda gerçekleştirilen toplantılarda Boğazlar ve İstanbul meselesi sıklıkla tartışma ve uzlaşmazlık konusu oluyordu. Bu uzlaşmazlık özellikle de İstanbul'un alınıp alınmamasına ilişkin değildi, yönetsel bir uzlaşmazlıktı. Örneğin, 1914 yılı mart ayı başında ikili arasında İngiltere'nin teklifinin değerlendirildiği görüşme sırasında Kral Konstantinos'un "Rusya, Yunanistan'ın İstanbul'u

aracılığıyla İngiltere'ye iletmişti: “Yunan birliklerinin İtilaf kuvvetlerine dâhil olmasına hiçbir koşulda kabul edilemez” (Theodoulou, 2011: 178-179). İki ülke arasında Boğazlar ve İstanbul'un hâkimiyeti konusunda gizli bir rekabet yaşanıyordu ve Rusya, Yunanistan aracılığıyla İngiltere'nin bölgeye tamamen hâkim olmasına izin vermek niyetinde değildi (Sazanov, 1914: 247). Rusya, İngiltere'nin, Yunanistan'a İstanbul ya da Boğazların bırakılmasının söz konusu olmadığı, yalnızca İzmir'in bırakılmasının düşünüldüğü güvencesi vermeye çalışmışsa da Rusya'nın bu konuda ne ölçüde ikna olup olmadığı, Yunanistan'dan kesin bir yanıt alınamadığı için tartışmalıdır. 1915 yılı Mart ve Nisan ayları boyunca yapılan gizli görüşmeler sonunda İstanbul ve Boğazlar'ın Rusya'ya bırakılması kararı alınmıştı. İngiliz dış politikasındaki radikal bir dönüş anlamına gelen bu karar ile, Yunanistan'ın tamamen “oyun dışı” kalmasına neden olduğundan, bu devleti savaşa dâhil etme çabası artık gündemden düşmüştü.

Üçüncüsü İtilaf cephesinde savaşa girmesini güvence altına almak için İzmir'in İtalya'ya bırakılması hazırlıklarıydı. Savaşın başından itibaren İttifak bloğunu bölmenin yollarını arayan İngiltere, İtalya'ya çeşitli vaatlerde bulunmuştu. Bu vaatler arasında, kesin çizgilerle belirtilmemiş de olsa Batı Anadolu, İzmir'de vardı. İzmir'in işgali, İtalya'nın Trablusgarp Savaşı'ndan beridir üzerinde yoğunlaştığı bir projeydi. 1912 yılında Oniki Ada'nın işgali, Sakız ve Midilli'nin işgali girişimleri bu projeye zemin hazırlamak amacının bir parçasıydı. İtalya'nın bu planlarının farkında olan İngiltere, söz konusu planlarını gerçekleştirmesi konusunda vaatlerde bulunarak bu devleti yanına çekmek istemişti.

Bu konuda iki ülke arasında yapılan gizli görüşmeler 26 Nisan 1915'te imzalanan Londra Antlaşması ile sonuçlanmıştı. İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya arasında imzalanan bu gizli anlaşmaya göre İtilaf bloğu, İtalya'nın Oniki Ada'daki egemenliğini kabul ediyor, Batı Anadolu'da ekonomik çıkar alanları elde etmesine izin veriyordu. Belki de en önemlisi, savaş sonunda İtalya'nın Batı Anadolu'ya, Antalya ve civarına işgaline izin veriyor, İzmir'e yönelik taleplerine kapı aralanıyordu. Bu anlaşma ile ayrıca İngiltere'nin İtalya'yı Akdeniz'den uzaklaştırma girişimleri son bulmuş oluyor, daha da mühimi, rakip Yunanistan bertaraf edilmiş oluyordu. Savaş başladığında Avusturya-Macaristan ve Almanya ile ittifak hâlinde olan İtalya, Mayıs ayında “müttefik” Avusturya-Macaristan'a saldırma kararı alarak savaşa girmişti. Yunanistan'ın güçlü ve belirleyici bir aktör olarak Büyük Güçler arasındaki ittifak oyunlarına dâhil olması pek mümkün görünmüyordu.

Bu, uzun bir süredir Ege ve Batı Anadolu'da yaşanan İtalyan-Yunan çatışmasında İtalya'nın ciddi bir üstünlük elde ettiği anlamına geliyordu. Başka türlü belirtmek gerekirse Megali İdea projesinin ciddi bir yara almıştı; savaşı müttefiklerin kazanması hâlinde Venizelos'un İzmir, buradan İstanbul'a ulaşma düşüncesi iflas etmiş olacaktı; dolayısıyla Yunanistan'ın savaşa girmesinin hiçbir anlamı olmayacaktı. Böylece Venizelos idaresindeki Yunanistan'ın ana yayılma sahası olarak gördüğü bir bölge en azından savaş sırasında gündemden düşmüştü. Eğer Yunanistan'ın savaşa girmesi için yeni bir teklif yapılacaksa geriye tek bir seçenek kalıyordu: Kıbrıs.

almasına asla razı gelmeyecektir” sözlerine karşı Venizelos'un yanıtı “İngiltere ve Fransa'nın desteğini alırsak Rusya, Yunanistan'ı engelleyemezdi, Yunanistan İstanbul'a Küçük Asya (özellikle İzmir'i kastediyor) üzerinden ulaşabilirdi (Ventiris, 1931: 303). 15 Mayıs 1919'da İzmir ve çevresinin işgali, 1920 yılında Bursa ve Edirne'nin işgali ve ardından yürürlüğe konulmak istenen Sevr Antlaşması, Venizelos'un stratejisini “adım adım” ve “İngiltere ile eşgüdüm halinde” belirlemesine örnek teşkil etmesi ve bu amacına ulaşmaya çok yaklaştığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

İkinci Teklif ve Yunanistan'ın Tepkisi: Ekim 1915

Yunanistan'ın savaş dışı kalmaya devam ettiği süreçte, müttefik donanmasının mart ayında başlattığı Çanakkale operasyonu büyük bir fiyasko ile sonuçlanmış, Yunan siyasetinde Venizelos-Konstantinos çatışması daha önce hiç olmadığı kadar tırmanmıştı. Mart ayında istifa etmek durumunda kalmışsa da Venizelos ısrarına devam etmiş, siyasi alanda ipi gergin tutma stratejisini sürdürmüştü. 1915 yılı mayıs ayında yapılan seçimleri kazanıp yeniden Başbakan olduktan sonra ülkeyi savaşa dâhil etme girişimlerine kaldığı yerden devam etmişti. Kazandığı seçimleri, Yunan kamuoyunun İtilaf devletleri çizgisinde yürüttüğü siyasetine onay olarak değerlendiren Venizelos, Eylül ayı ortasında Bulgaristan'ın ordularını mobilize etmeye, dolayısıyla savaşa İttifak bloğu yanında girme hazırlıklarına başlaması üzerine İtilaf devletleri yanında savaşa girme girişimlerini en üst noktaya taşımıştı. Bir oldu-bitti yoluyla Yunanistan'ı savaşa dâhil etmeye zemin hazırlama düşüncesinden hareketle 2 Ekim 1915'te İngiltere ve Fransa'nın Selanik'e askeri sefer kuvveti birlik gönderme talebine olumlu karşılık vermişti. Savaşa girmek için tek bir adım kalmıştı: Yunan parlamentosunun onayı. Meclisteki aritmetik dengeyi kendi lehine değiştirmeyi başaran Venizelos bu onayı da almayı başarmıştı. Venizelos, 4 Ekim 1915'te parlamentodan Yunanistan'ın müttefiki Sırbistan'a yardım etmesi ve gerekmesi hâlinde savaşa girmesi talebinde bulunmuş ve sonuç almıştı.

Ekim ayı başında Alman ve Bulgar kuvvetlerinin Sırbistan'a saldırı hazırlıklarında bulunduğu süreçte İtilaf Devletleri Yunanistan'ı savaşa davet etmiş, Venizelos bu daveti kabul etmiş, ancak bir kez daha Kral Konstantinos'un muhalefetine takılmıştı. Venizelos mecliste yapılan oylamada savaşa dâhil olma yönünde bir karar çıkarmayı başarmışsa da bu kararı Kral Konstantinos'a kabul ettirememişti. Almanya'nın kesinlikle Bulgaristan'ın Yunanistan'a saldırıda bulunmayacağı güvencesini öne süren Konstantinos tarafsızlığın devamı konusunda ısrarcı olmuştu (Ventiris, 1931: 21). Kral Konstantinos kararı tanımayı reddedip Venizelos'u başbakanlıktan azledince Yunanistan bir kez daha savaşa girememişti (Leon, 1974: 238-245). Venizelos siyaset sahnesinden kez daha çekilince, Yunanistan'da Konstantinos kontrolünde Alexander Zaimis liderliğinde Anti-Venizelist cepheden oluşan ekümenik bir hükümet kurulmuştu. Bu gelişme Yunanistan'ın tarafsızlık tutumunu devam ettireceği anlamına geliyordu (Enepekides, 1992: 300-315).

Elde kalan en kritik ülkede, İttifak bloğunun değirmenine su taşıyan bu yönde gelişmeler yaşanırken, İngiltere'nin Bulgaristan korkusu nihayet gerçeğe dönüşmüştü. Bulgaristan, 11 Ekim 1915'te Sırbistan'a saldırarak savaşa girmişti (Hall, 2011: 300-315). Hâlihazırda Avusturya-Macaristan ve Almanya ablukası altında bulunan Sırbistan'ın uzun bir süre direnemeyeceği artık neredeyse kesinleşmişti. Bulgaristan'ın savaşa dâhil olmasıyla birlikte artık Yunanistan'ın (ve eş zamanlı olarak Romanya'nın) kazanılması, iç siyasette yaşananlar ne olursa olsun, İngiltere için olmazsa olmaz bir koşul olmuştu. Bu yüzden de İngiltere, Yunanistan'ı ikna etme girişimlerine hız kazandırmış, Grey, 12 Ekim 1915'te Atina'daki İngiliz büyükelçi Elliot'a gönderdiği talimatta Yunanistan'ın savaşa girme konusunda ikna edilmesini istemişti. Ertesi günkü telgrafında ise karşılığında savaş sonunda Yunanistan açısından önemli toprak kazanımlarının mümkün olacağına vurgu yapmasını istemişti (Theodoulou, 2011: 260; Woodhouse, 1985: 79).

Grey'in önemli toprak kazanımlarından kastı bu kez Kıbrıs ve Batı Trakya idi. Trakya İngiliz egemenliğinde bir bölge ya da İtalya'nın yayılma sahası planları kapsamında olmadığı için savaş sonrası şartıyla güvence verilebilirdi; buna karşın Kıbrıs İngiliz işgali altında olduğundan doğrudan Yunanistan'a teslim edilebilir, savaşa girme karşılığında Yunanistan'da hükümet ve Kral kamuoyunu ikna etmekte aday bir koz olarak kullanabilirdi. İngiltere, iktidarda Venizelos olmadığı ve Kral Konstantinos'un olumsuz bir tutum benimseyebileceği görüşünden hareketle bu kez teklifin gerçekleştirilmesi konusunda daha dikkatli ve planlı

olmayı tercih etti. Kıbrıs'ın söz konusu kritik süreçte yeniden gündeme alınması ve bir öneri olarak formüle edilmesinde, iki ülke arasındaki gelişmeleri yakından takip eden İngiliz akademisyen Ronald Montagu Burrows'un (Londra'da bulunan Kings College Rektörü, 1913-1920) hem kendi inisiyatifi hem de hükümetin onayıyla görev aldı⁴.

Burrows, Kıbrıs teklifini gündeme taşıyarak hükümet yetkilileriyle tartışmakla kalmamış, teklifin nasıl hayata geçirilmesine ilişkin de bazı önemli uyarılarda bulunmuştu. Burrows'a göre İngiltere'nin Kıbrıs konusunda yapacağı hiçbir teklif savaşa girmek istemeyen Kral Konstantinos'u ikna edemezdi, bu yüzden de Kıbrıs konusundaki resmi teklif, doğrudan Yunan hükümetine yapılmamalı, Kıbrıs'ta bulunan Ortodoks kilisesi üzerinden dolaylı olarak Yunanistan'a bildirilmeliydi. Bunun için Adadaki Başpiskopos bir İngiliz savaş gemisiyle Yunanistan'a gönderilmeli ve bizzat Başpiskoposun kendisi adanın Yunanistan'la birleştiğini ilan etmeliydi. Başka türlü belirtmek gerekirse meseleyi bir oldu-bitti ile Yunanistan'a kabul ettirmektir. Burrows'un düşüncesine göre bu durumda Yunan kamuoyunun tepkisinden çekinecek ne Kral ne de Venizelos buna karşı durabilecekti.

Kıbrıs'taki Rumlar ve Rumların İngiliz idaresiyle olan ilişkileri ve Rum toplumu üzerinde oldukça güçlü bir otoriteye sahip kilisenin adanın Yunanistan'la birleştirilmesi konusundaki girişimleri göz önünde bulundurulduğunda Burrows'un bu yaklaşımının mantıklı bir zemini olduğu öne sürülebilir. Kıbrıs'ta kilise, İngiliz egemenliğinin başladığı tarihten itibaren, sistematik bir şekilde Enosis taleplerinde bulunmuş, bu konuda gerek İngiliz idaresi gerekse Yunanistan üzerinde bir baskı oluşturmaya çalışmıştı. Örneğin, 22 Temmuz 1878'de İngiliz askeri yetkililer adaya ayak bastığında bu yetkilileri karşılayanlar arasında bulunan Girne Piskoposu "Kıbrıs'ın daha önce Yunan adaları örneğinde olduğu üzere Yunanistan'a verilmesi" talebinde bulunmuş ve yeni sömürge idaresinin Kıbrıslı Rumlar tarafından ancak bu şartlarda kabul edilebileceğini dile getirmişti (Hill, 1952: 297). Muhtemelen bu sözler siyasi bir tutumu aktarmak için sarf edilmişti, ne kilisenin aksi yönde bir tutum benimseyebilecek gücü, ne de İngiltere'nin tehditkâr bir üslupla dile getirilmiş bu sözleri ciddiye almaya niyeti vardı.

Yunanistan da bu süreçte İngiltere ile karşı karşıya gelebilecek bir siyasi ve askeri güce sahip değildi. İngiltere ile ilişkilerinde sorun yaşamak istemediğinden Yunanistan bu talepleri kontrol altına almaya çalışıyor, birleşmenin İngiltere ile alınacak ortak bir karar neticesinde gerçekleştirilmesi gerektiği yönünde bir siyaset benimsiyordu. Gelişmeler bu yönde olsa da kilise bu konuda dikkat çekme faaliyetlerini sonraki süreçte de devam ettirmişti. Böylece hem adadaki Rumlar nezdinde Enosis (birleşme) hareketinin önderliği konusundaki yerini tahkim etmiş hem de siyasi bir otoriteye dönüşmüştü. Burrows'a göre işte bu durum İngiltere açısından avantaja çevrilebilecek bir potansiyel taşıyordu. Muhtemelen onun görüşüne göre politize olmuş Ortodoks kilisenin gücünü, tarafsız kalma yönünde soğukkanlı bir siyaset izlese de aslında Megali İdea'yı gerçekleştirme konusunda son derece hevesli görünen ve bunu ajitatif bir şekilde kamuoyu önünde dillendirmekten çekinmeyen Kral Konstantinos üzerinde bir baskı unsuruna dönüştürerek sonuç alınabilirdi. Ona göre Kral Konstantinos'un, doğrudan Megali İdea'nın hedef bölgelerinden birinde yaşayan halk tarafından gelen talebe kayıtsız kalamayacaktı. İşte bu düşüncelerden hareketle Burrows, özünde Yunan kamuoyu üzerinden hükümeti ikna amaçlayan formülünü 14 Ekim 1915'te Muhafazakâr Parti'nin Dışişlerinden

⁴ Burrows'un Kıbrıs konusunda bir öneriyle gündeme gelmesi şaşırtıcı değildi, zira iki ülke arasındaki ilişkileri yakından takip eden bir akademisyen olmaktan öte, "Yunan dostu" bir akademisyendi ve benimsediği ya da benimsemesinin "tavsiye" edildiği temel misyonu, 1913'te Londra'da kurulan İngiliz-Helen Ligi'nin (*Anglo-Hellenic League*) kurucu üyelerinden biri olarak Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere'de Yunan sempatisi (*Hellenophilia*) kazanılmasına yönelik propaganda faaliyetlerinde bulunmaktı. 1915-1920 yılları arasında Venizelos özelinde Yunan taraftarlığının inşası girişimlerine ilişkin bk. Markovich, 2018: 125-155.

sorumlu Parlamento Müsteşarı Lord Robert Cecil ile paylaştı. Burrows'a göre hükümetin yapması gereken şeydu:

“Kıbrıs Valisine, Başpiskopos ve Yasama Meclisi'ndeki Rum üyeleri Kıbrıs'ı Yunanistan'a bırakmaya ve Yunanistan'ın Bükreş Antlaşması ile kazandığı topraklarını on yıllığına güvence altına almaya hazır olduğunu bildirme talimatı verilecek. Bunun karşılığında Yunanistan'dan tek bir koşulu yerine getirmesi istenecek; derhal savaşa İtilaf Devletleri safında katılmak. Valiye ayrıca Başpiskopos ve arkadaşlarının gecikmeksizin Atina'ya gitmesi Kral ve Parlamento'ya başvurarak yapılan teklifin bir daha asla tekrarlanmayabileceği bilgisinin iletilmesi talimatı verilecektir. Bunun yanı sıra Atina'da bulunan İngiliz Büyükelçiye Venizelos'la konuyu etraflıca tartışması ve teklifin hükümet cevabını vermeden hemen önce Venizelist bir gazetede yayınlanmasını güvence altına alma talimatı verilmelidir.” (Misztal, 2014: 482-483)

Cecil'e göre Burrows'un önerisinin hayata geçirilmesi mümkündü, ancak Kral Konstantinos'un bu yolla ikna edilemeyeceği meçhuldü. Ona göre Kıbrıs doğrudan Yunan hükümetine teklif edilmeli, ikna edici olmak için daha fazla toprak vaadinde bulunulmalıydı. Bu çerçevede hükümet sunduğu öneri şu şekildeydi:

“Samimiyetimizin bir göstergesi olarak, savaşın sonuna kadar olan süreçte Yunanistan'a Trakya'nın güneyi ve İzmir ile hinterlandı konusunda güvence vermeli ve koşullar ne olursa olsun Kıbrıs'ın kendisine bırakılacağı teklifinde bulunmalıyız. Kıbrıs'ın hemen Yunan halkına bırakılması, savaşın sonunda elde edilecek avantajlardan çok daha çekici olacaktır.” (Stavridis, 1996: 296-297; Misztal, 2014: 482-488)

Asquith Hükümeti, Burrows ve Cecil'in önerisine sıcak bakmamıştı. Burrows'un önerisinin dolaylı yollardan, Kral Konstantinos üzerinde kamuoyu baskısı yaratarak yapılması yaklaşımını oldukça riskli bulunmuştu. Hükümetin temel kaygısı bu yönde dikte eden patronize bir yaklaşımın Yunanistan'daki tepkiselliği artırabileceği yönündeydi. Ayrıca hükümet, Kıbrıs'taki Enosis hareketinin Yunan kamuoyunda ve siyasetinde etki yaratabilecek bir düzeyde olmadığına inandığında bu yönde riskli bir adım atılsa dahi sonuç alınmasının güç olduğu görüşündeydi. Hill'in de isabetli bir şekilde tespit ettiği üzere, Enosis hareketi siyasi düzeyle sınırlıydı, kitleler henüz bu konuya ilgisizdi (Hill, 1959: 533). Buradan hareketle hükümet içerisinde yapılan tartışmalar sonunda Enosis heyecanının Yunanistan'da hükümetin kararını etkilemesini beklemek fazlasıyla naif bir düşünce olarak değerlendirildiği öne sürülebilir.

İngiltere'nin İzmir'e ilişkin net bir tutum ortaya koyamamasındaki temel nedenlerden biri İtalya ile olan ilişkileriyle ilgiliydi. İtalya, Birinci Dünya Savaşı başladığında, uzunca bir süredir İttifak bloğunun bir üyesi olmasına rağmen tarafsızlığını ilan eden devletlerden biriydi. İtilaf bloğu, yaptığı gizli pazarlıkların ardından müttefikleriyle sorunlar yaşayan İtalya'yı İttifak bloğundan koparmayı ve 1915 yılı Mayıs ayında kendi cephesinde savaşa dâhil etmeyi başarmıştı (Pryce, 1954: 219-227). İtalya'nın, İtilaf Devletleri'nin Yunanistan'a toprak tavizleri vermesi girişimlerine sıcak bakmadığından daha önce söz edilmişti. İngiltere'nin Kıbrıs'ı resmen Yunanistan'a teklifi ve daha fazlası için sözlü güvence verme girişimleri İtalya'da ciddi bir rahatsızlık yaratmıştı. İtalya bu konudaki rahatsızlığını büyükelçileri aracılığıyla İtilaf Devletleri'ne iletmış ve buna kesinlikle razı gelmeyeceğini ifade etmişti. Örneğin, İtalyan Dışişleri Bakanı Sonnino, İngiltere'nin teklifini gerçekleştirmesinden birkaç gün sonra, 20 Ekim 1915'te Atina, Londra ve St. Petersburg'taki İtalyan büyükelçilerine gönderdiği telgrafta, “Yunanistan'a toprak tavizleri verilmeye çalışıldığından, Kıbrıs yanında özellikle de Batı Trakya'nın da vaatlere dâhil edileceğinden ve buna engel olmak için gereken tüm girişimleri gerçekleştirmelerini istiyordu (DDI, 1918-1922, V: 4: 593).

İtalya'ya savaşa girmesi karşılığında teklif edilen Batı Anadolu, İtalya'nın bu siyasetinde başarılı olduğu anlamına gelse de bu konuda iki taraf arasındaki kriz kesin olarak çözüme kavuşturulamamıştı. İtalya, genel olarak İngiltere'nin Batı Anadolu konusunda

hipokratik bir siyaset izlediğini düşünüyor, bölgenin, hatta daha fazlasının Yunanistan'a da teklif edilmesinden rahatsızlık duyuyordu. Çanakkale Savaşı sırasında Yunanistan'a yapılan teklifin bir şekilde haber alınması İtalyan hükümeti nezdinde tepkiyle karşılanmıştı. İngiliz hükümeti aksini iddia etmek için ciddi bir çaba sarf etmek durumunda kalmıştı. Grey, 2 Şubat 1915'te Roma'ya bir telgraf göndermiş ve bu telgrafta, İngiltere'nin Yunanistan'a İstanbul, İzmir ve İtalyan işgali altındaki Oniki Ada'yı teklif ettiğine yönelik dedikoduların Almanya kaynaklı olduğunu ve doğru olmadığını dile getirmişti. Grey'e göre Yunanistan'a İstanbul'un teklif edilmiş olması tasavvur edilemez bir konuydu, çünkü müttefik Rusya'nın buna razı gelmesi düşünülemezdi. İngiltere'nin 1871'den beridir Rusya'yı Boğazlar ve İstanbul'dan uzak tutma siyaseti, Birinci Dünya Savaşı ile dramatik bir şekilde değişmiş, Çanakkale Savaşı öncesinde İngiltere bu iki bölgenin Rusya'ya bırakılmasını öngören pazarlıklara girişmişti. 1914 yılı Ağustos ve Kasım ayları arasında taraflar arasında bu konuda uzlaşmaya varılmıştı (Smith, 1965: 1015-1034). Dolayısıyla Grey, bu telgrafta ayrıca Yunanistan'a İzmir'in sadece küçük bir kısmının teklif edildiğini belirtmişti (Grey;194-195). Görüldüğü üzere taraflar arasında ciddi bir güven krizi yaşanıyordu. İngiltere bu koşullarda İzmir'e ilişkin net güvenceler vererek hâlihazırda iki ülke arasındaki pazarlıklardan ciddi rahatsızlık duyan İtalya'yı karşısına almak istememişti⁵.

Bu tartışmalar sonunda hükümetin aldığı karar şu olmuştu: Kralcı hükümete kamuoyunda İngiltere'yi deyim yerindeyse “günah keçisi” olarak gösterecek bir gerekçe sunmamak için hiçbir baskıda bulunmamak, teklifi sunarak yanıtını beklemek ve sonrasında buna göre hareket etmek. Bu karardan hareketle Grey, 16 Ekim 1915'te Elliot'a gönderdiği talimatta Zaimis ile görüşmesini ve ona, Yunanistan'ın Sırbistan'la olan anlaşmasına ilişkin sorumluluklarını hatırlatmasını, bu sorumluluğu yerine getirme konusundaki isteksizliğine ilişkin İngiltere'nin yaşadığı hayal kırıklığını belirtmesini, Sırbistan'a verilecek desteğin Yunanistan'ın da çıkarına olduğunu vurgulamasını istemişti. Grey'e göre Yunanistan müttefik sıfatıyla Sırbistan'a yardım etmeyi kabul ederse İngiltere Kıbrıs'ı Yunanistan'a bırakmaya hazır olacaktı. Bunun yanı sıra Yunanistan tüm güçleriyle İtilaf Devletleri cephesinde savaşmayı kabul ederse, doğal olarak savaşın sonunda elde edilecek kazanımlardan da faydalanacaktı; ancak Kıbrıs konusunda yapılan teklif yalnızca Yunan birliklerinin derhal Sırbistan'ın yardımına gitmesi hâlinde geçerli olacaktı. Telgrafın son paragrafı önemli bir hususa dikkat çekiyordu. Savaşı hangi tarafın kazanacağından bağımsız olarak Kıbrıs derhal Yunanistan'a bırakılacaktı, teklife mümkün olan en erken sürece yanıt verilmeliydi (Mousio Venaki, *Arxeio Eleftheriou Venizelou, Fakelos 12-338*, Grey pros Elliot, 16 Oktovriou 1915).

⁵ Gerçekten de İngiltere'nin Batı Anadolu'da Yunanistan'a tam olarak hangi bölgeyi teklif ettiği net değildi. Batı Anadolu konusunda aynı zamanda İtalya ile de pazarlıklar yürüttüğünden bu konuda bağlayıcı bir söz vermek ve İtalya'yı gücendirmek istememişti. Ancak yine de Yunanistan'ın İzmir konusundaki planlarından haberdar olduğundan, savaşın kazanılması halinde İzmir'i alabileceğine yönelik bir umut vermek istemişti. Benzer bir şekilde İngiltere, İtalya'ya Gizli Londra Antlaşması ile Batı Anadolu'da Antalya bölgesi dâhil ciddi tavizler vermiş, İtalya'nın da İzmir konusundaki taleplerini ve girişimlerini bildiğinden, Antalya'dan daha fazlası konusunda bu devleti umutlandırmıştı. İngiltere'nin her iki devlete yönelik bu yaklaşımı, Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce Almanya ve Osmanlı Devleti ile yapılan anlaşmadaki yazılı koşulla benzerlik taşımaktadır. İki taraf arasında yapılan anlaşmaya göre Almanya, savaşın kazanılması halinde Osmanlı Devleti'nin Ege Adaları'nı, özellikle de İzmir'e yakın Sakız, Midilli ve Sisam, geri almasına yardımcı olacağı taahhüdünde bulunmuştu. Ancak bu süreçte Yunanistan'ı savaş dışında tutmak için Almanya'nın Adalar konusunda sözlü ya da yazılı nasıl bir taahhütte bulunduğu meçhuldür. Yunanistan 1917 yılına kadar savaşa girmediğinden, bir bakıma Osmanlı Devleti ve Almanya nezdinde dolaylıda olsa “müttefik” olarak değerlendirildiğinden, Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte Osmanlı-Yunan ilişkilerindeki en önemli mesele olan “Ege Adaları Meselesi” bir kenarda tutulmuştu.

Ertesi gün İngiliz büyükelçi bu talimatı harfiyen yerine getirdi. Kıbrıs'ın ikinci kez ve resmi olarak teklifi 17 Ekim 1915'te Elliot tarafından Yunan Başbakanı Aleksander Zaimis'e iletildi. Elliot ve Zaimis teklifi ve genel olarak savaşa ilişkin Yunanistan'ın pozisyonunu tüm yönleriyle tartıştı. İtalya'nın Atina'daki büyükelçisi De Bosdari'nin aktardığına göre, Zaimis, teklifi iki nedenden ötürü reddetmişti. Birincisi Yunanistan'ın Bulgaristan'a yönelik endişeleri idi. Zaimis'e göre Yunanistan olası bir Bulgar saldırısından ciddi bir şekilde endişe duyuyor, İtilaf Devletleri yardım güvencesi verse de bir Bulgar saldırısı karşısında Yunanistan'ı desteleyecek ya da kurtaracak zaman bulması mümkün değildi. İtilaf Devletleri bölgeye geldiklerinde Bulgaristan çoktan zaferini ilan etmiş olacaktı. Zaimis, görüşmede ayrıca, özellikle Yunan Genelkurmayının savaşa girilmesini intihar olarak değerlendirdiğine vurgu yapmış, bu yüzden de hükümetin mevcut koşullarda savaşa girilmesine kesinlikle yanaşmayacağını dile getirmişti (DDI, Sesta Serie 1918-1922, Vol.IV, De Bosdari al Sonnino, Atene, 20 ottobre 1915, s.594). Sonnino'ya göre Yunanistan'ın teklife olumsuz yaklaşmasının temel nedeni, hükümetin Yunan kamuoyunu verilecek tavizler konusunda ikna edemeyeceğine inanıyor olmasıydı (DDI, Sesta Serie 1918-1922, Vol.IV, Sonnino al De, Rome, 20 ottobre 1915, s.595). Elliot'un ertesi gün Grey'e göndermiş olduğu telgrafa bakılacak olursa Zaimis yine de meselenin siyasi alanda tartışılarak nihai yanıt verilmesi için birkaç günlük süre istemişti (Theodolou, 2011: 265).

Dönemin siyasi ve askeri koşulları göz önüne alındığında ve özellikle Yunan ordusunun karşı tarafa kıyasla yeterliliği açısından değerlendirildiğinde, Sırbistan'ın yardımına giderek Bulgaristan'a savaş açmak Yunanistan açısından intihar olabilirdi. Genel Kurmay Başkanı Metaksas'ın 21 Ekim 1915'te kaleme almış olduğu rapor bunu açıkça ortaya koymaktadır. Metaksas'ın Kral Konstantinos ve hükümetin dikkatine sunduğu detaylı raporunda aktardığına göre, Sırbistan'ın durumu oldukça kritikti, bu devletin acile askeri yardıma ihtiyacı vardı; ancak Yunanistan açısından savaşa girmek için uygun zaman değildi. Metaksas çeşitli senaryolar ve rakamlar üzerinden tekniksel ve rakamlarla ortaya koyduğu argümanlarla bu yaklaşımını kanıtlamaya çalışmıştı. Metaksas'a göre öncelikli olarak iki taraf arasındaki asker sayısı bakımından ciddi bir farklılık söz konusuydu: Alman-Bulgar ordularının toplamı, Yunanistan'ın teklifi kabul edip Sırp ordusuna dâhil olması hâlinde bile %30 avantajlı durumdaydı (490 bin Alman-Bulgar buna karşın 360 bin Sırp-Yunan). İkinci olarak Sırp-Yunan ordusu sayıca yetersiz olmasının yanında, savaş sahası çok geniş bir alana yayıldığından Yunanistan'ın Sırp yardımına beklenen süre içerisinde gitmesi ve gereken yardımı gerçekleştirmesi imkânsızdı. Yunan ordusunun hazır hâle gelmesi için en az on iki gün gerekiyordu, savaş alanına gidinceye kadar olası bir Bulgar saldırısına maruz kalabileceği gibi, savaş alanında yeterli desteği sağlayamayabilirdi, bölgeye ulaştığında hem çok geç olabilir hem de Yunan ordusu büyük bir bozguna uğrayabilirdi. İngiltere ve Fransa'nın desteğinin gereken zaman dilimi içerisinde bölgeye gelerek, Sırp-Yunan birliklerine yardım etmesi pek mümkün görünmüyordu. Kaldı ki Yunanistan Sırbistan'a yardıma koştuğu süreçte Osmanlı Devleti Makedonya'ya bir saldırı gerçekleştirebilir, bu durumda Yunanistan büyük bir bozgun ve felaketle karşı karşıya kalabilirdi. Kısacası Metaksas'a göre Sırbistan için yenilgi kaçınılmaz olarak görülüyordu. Bu durumda Yunanistan tarafsızlığını kesinlikle bozmamalı, savaşın gidişatına göre yeni senaryolar üzerinden siyasi ve askeri pozisyonunu ilerleyen süreçte yeniden değerlendirmeliydi (Metaksas: 433-439).

Teklif sunulduğunda, Yunanistan'a değerlendirmesi ve nihai yanıt için üç günlük süre tanınmıştı. Teklife yanıt iki gün gecikmeyle beş gün sonra verilmişti. Muhtemelen Metaksas'tan gelecek rapor beklenmişti. Rapordan bir gün sonra, 22 Ekim'de verilen İngiliz teklifine verilen resmi yanıtta Yunan hükümetinin, İttifak devletlerinin Sırbistan'ı savaş dışı kılmaya yönelik başlatmış olduğu operasyonla hem fikir olunmadığının izahıyla başlayan mektupta çeşitli gerekçeler öne sürülerek Yunanistan'ın savaşa neden katılamayacağı

açıklanmıştı. Milli bir hayal olan ve son derece cazip görünen Kıbrıs'ın teklifi heyecan vericiydi, ancak kabul edilmesi mümkün değildi. Yunanistan, Sırbistan'ın yardımına gidecek olursa, kendi varlığını tehlikeye atmış olacaktı. Savaşta yenilgi kaçınılmaz görüldüğünden Sırbistan kurtarılamayacağı gibi, savaşa katılmanın bedeli Yunanistan için oldukça ağır olacaktı. Yunanistan, mevcut sınırlarını koruyabilmek için askeri tarafsızlık siyasetini devam ettirecek, İtilaf bloğuyla da dost kalacaktı (Woodhouse, 1985: 85).

Yunanistan'ın teklife resmi yanıtından iki gün sonra, Kral taraftarı Patris'te muhtemelen Yunanistan'ın teklife ilişkin yanıtını kamuoyu nezdinde meşrulaştırmak amacıyla 24 Ekim 1915'te yayınlanan bu karikatür, Yunan siyasetine hâkim olan "Bulgar tehdidi" algısını açıkça ortaya koymaktadır. Resmedildiği üzere "Avusturya-Macaristan birliklerine karşı koymaya çalışan Sırp asker, Bulgar askeri tarafından sırtından hançerleniyor".

Peki, İngiltere'nin söz konusu cömert teklifi neden reddedilmişti? Elliot'a sunulan gerekçeler gerçekten de doğru muydu? Bu konuda şu nedenler öne sürülebilir. Teklife olumsuz yaklaşılmasının birinci nedeni, Kral Konstantinos'un Yunanistan'ı savaş dışı tutma stratejisiyle ilgiliydi. Kralın bu konuda meşruiyetini inşa ettiği bir zemin, dolayısıyla tutumunda bir tutarlılık da vardı. Balkan Savaşları sonrasında Yunanistan'ın içerisinde bulunduğu jeostratejik ve jeopolitik resmi son derece tehlikeli gören ve konjonktürel durumun kesinlikle lehte olmadığını düşünen Yunan Kralı, Yunanistan'ın işgale uğramadıkça sadece İtilaf değil İttifak bloğu yanında da savaşa girmemesi gerektiği görüşündeydi. Bu kararlılık savaşa giden süreçte ve savaş sırasında Almanya'nın yoğun baskısı karşısında da gösterilmişti. Bu süreçte Kayzer ve Konstantinos arasında yapılan görüşmeler bu kararlılığa örnek olarak gösterilebilir. Kayzer, Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte ve savaşın başında Yunanistan'ı kendi bloğuna dâhil etmek için büyük bir çaba sarf etmiş, hatta aksi hâlde Yunanistan'la tüm ilişkilerin kesileceği tehdidinde bulunmuştu (Voutetakis, 1921: 118-119). Konstantinos, çeşitli gerekçeler öne sürerek bu tehditleri savuşturmuş, tarafsızlık siyasetinde diretmişti. Kayzer ile olan yazışmalarında, ideolojik olarak Almanya'nın yanında olduğunu, politik görüşlerinin kesinlikle

Alman yanlısı olduğunu ve Almanya'nın birçok konudaki yardımından ötürü Kayzer'e minnettar olduğunu dile getirip Yunanistan'ın Almanya'ya askeri olarak destek vermesinin mümkün olmadığını öne sürmüştü (Mackenzie, 1931: 27-28).

Yunanistan, Balkan Savaşları'nda beklenenin de ötesinde toprak kazanarak sınırlarını neredeyse iki katına çıkarmıştı. Savaş sonrasında ortaya çıkan yeni statükonun son derece hassas ve belirsiz olduğu bir iklimde, Yunan Kralı'na göre ülkesinin savaşa dâhil olması Bulgaristan'ın ordularını mobilize etmesi ve Makedonya'daki Yunan topraklarına saldırıya geçmesi için büyük bir gerekçe oluşturabilir ve Osmanlı Devleti, kaybettiği Ege Adalarından bazılarını geri almak için harekete geçebilirdi (Loulos: 1990: 226). Savaş başladıktan sonra da Konstantinos bu çizgisini korumuş; Bulgaristan'ın savaşa dâhil olması üzerine ise bu çizgiye sıkı sıkıya sarılmıştı. Ona göre Sırbistan'ın yardımına giderek savaşa İngiltere'nin yanında girmek her iki devlete de savaş ilan etmek anlamına geliyordu; bu durum ise her iki devletin de Yunanistan'ı işgaline davetiye çıkarmak anlamına geliyordu. Çünkü Yunanistan'ın tarafsız kalmasına bile tahammül edemeyen Almanya'nın, sürekli olarak "Bulgaristan'a karşı savaş, Almanya'ya karşı savaş demektir" (Stavridis, 1996: 292) uyarısında bulunduğu bir süreçte, Balkan Savaşlarında hak ettiğini alamadığına inandığı için Yunanistan'a karşı intikamcı duyguları eksilmek yerine artan Bulgaristan'ın her ne koşulda olursa olsun, İngiltere yanında savaşa girilmesine tepkisiz kalması beklenemezdi. Kralın görüşüne göre Yunanistan tarafsız kalarak bir yandan Almanya'yı gücendirmemiş oluyor, diğer taraftan Selanik üzerinden Ege'ye açılma planlarını hayata geçirmek isteyen Bulgaristan'a destek olmasına gerekçe sağlamamış oluyordu. Bu açıdan bakıldığında Kralın tutumunun realist olduğunu öne sürmek mümkündür.

Hükümetin olumsuz tutumunun bir diğer önemli nedeni de Yunanistan açısından Kıbrıs haricinde ciddi bir somut kazanımdan söz edilmiyor olması; Batı Anadolu, özellikle İzmir konusunda kesin bir güvence vermeye yanaşmıyordu (Nikolopoulos, 2007: 256-273). İngiltere, Bulgaristan'a savaş açılmasını istiyor, bu riskli girişim karşısında Yunanistan'da kamuoyunu ikna edebilecek ölçüde ciddi bir toprak önerisinde bulunmuyordu. Hayalci de olsa kendisini son Bizans İmparatoru XI. Konstantinos'un ardılı olarak gören (Clogg, 2021: 83) Kral Konstantinos'un İstanbul'u ele geçirme hayalleri dururken yalnızca Kıbrıs'ın teklif edilmesi ikna edici görülmemişti. Yukarıda da söz edildiği üzere İngiltere'nin net bir teklifte bulunmuyor olmasının nedeni İtalya idi. İtalya ile Yunanistan arasındaki Adalar ve İzmir konusundaki rekabet göz önüne alındığında (Yellice, 2018: 177-228) Kral Konstantinos'un teklifteki muğlaklığın altında yatan temel yatan nedenin İtalya olduğunu tahmin ettiği öne sürülebilir. Dolayısıyla bu noktada Kral İngiltere'ye güvenmiyordu. Bir bakıma teklifin reddi İngiltere'ye, daha özelde Herbert Henry Asquith hükümetine güvenmiyorum açıklamasıydı. Muhtemelen. Yunanistan'ın önceliği Batı Anadolu konusunda hiçbir güvence verilmezken Kıbrıs'ın verilmesi bir tuzak olarak görülmüştü. Yunanistan'ın Batı Anadolu'yu, hatta İstanbul'u işgali planı konusunda Kral Konstantinos Venizelos'tan daha az istekli değildi. Dolayısıyla İngiltere özellikle Batı Anadolu konusunda ciddi bir güvence vermiş olsaydı, Kral kamuoyu ve Venizelos'un baskısına karşı koyamayabilir, teklifi kabul etmek durumunda kalabilirdi. Bunun yerine İngiltere, oldukça uzak bir coğrafya da bulunan Kıbrıs'ı öneriyordu. Kral, muhtemelen Yunanistan henüz yakınındaki, üstelik işgali altındaki adaları tam olarak egemenlik altına alamamışken, Güney Arnavutluk'un statüsü belirlenememişken, Batı Anadolu'ya uzanıp uzanmayacağı kesinlik kazanmamışken, Kıbrıs'ı egemenlik altına almayı pek akıllıca bir siyaset olarak görmemişti. Bir anlamda henüz Kıbrıs için doğru zaman olmadığı görüşündeydi.

Üçüncüsü Kıbrıs'ın ciddi bir taviz olmadığı düşüncesiydi. Dönemin Genelkurmay Başkanı Metaksas'ın anılarında belirttiğine göre genel olarak hükümet kanadı ve siyasilerde savaşa girmeyi gerektirecek kadar önemli bir taviz olarak görülmediği algısı hâkimdi. Bunun yanı sıra savaşın Almanya'nın kazanması hâlinde ki başta kendisi olmak üzere hükümet ve Kral

Konstantinos savaşın Alman zaferiyle sonuçlanacağına inanıyordu, Kıbrıs savaşı bir şekilde Yunan egemenliğine geçebilirdi (Metaksas: 418). Elliot, Londra'ya gönderdiği raporlar bu yaklaşımı doğruluyordu. Elliot'a göre teklif Kral yanlısı hükümette neredeyse hiçbir etki ya heyecan yaratmamıştı. Öte yandan Yunanistan'da genel olarak siyasiler, savaşı İngiltere kazansa bile, daha önce nasıl İyonya Adaları'nı Yunanistan'a armağan ettiyse, işgali altında bulundurduğu Doğu Ege Adaları konusunda Yunan tezlerini desteklediyse ve Oniki Ada'daki İtalyan işgallerini sonlandırmaya çalıştıysa, çoğunluğunu Rum nüfusun oluşturduğu Kıbrıs'ı da benzer bir şekilde, er ya da geç Yunanistan'a bırakabileceğine yönelik iyimser bir temenni (*wishful thinking*) taşıyordu. Oniki Ada'ya yönelik benzer beklenti, İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşmişti; bu sonuç sonraki süreçte Yunanistan'ın Kıbrıs'ı topraklarına katma arayışına güçlü bir motivasyon sağlamıştı.

Yunanistan'ın müttefik devletlerle olan ilişkilerini yakından takip eden ve dönemin önde gelen gazetecilerinden biri olan Georgios Ventiris Yunanistan'ı er geç savaşa girmek zorunda kalacağı, dolayısıyla tüm bu gerekçelerin "halledilebilir" olduğu görüşündeydi. Ona göre Kıbrıs teklifinin reddedilmiş olması büyük bir hata idi. Kral Konstantinos iyi bir asker ve stratejistti, ancak gelişmeleri Venizelos kadar daha geniş bir vizyonda değerlendirebilecek bir yetiye sahip değildi (Ventiris, 1931: 22-31)

Gerekçe ne olursa olsun, Yunanistan'ın tutumu İngiltere'de büyük bir hayal kırıklığına yol açmıştı. Woodhouse'ın aktardığına göre Zaimis birkaç gün sonra Elliot ile yaptığı görüşmede teklifin reddedilmesi konusundaki tutumuna ilişkin "yüksek mevkiden gelen baskı altındaydım" ifadelerini kullanmışsa da Yunanistan'ın bu tutumu İngiltere'de büyük tepki toplamıştı. 25 Ekim'de Elliot, Zaimis ile yaptığı görüşmede Kıbrıs konusundaki teklifin artık geçerli olmadığını beyan etmişti (Woodhouse, 1985: 88)⁶. İngiltere'nin net bir tutumla başka hiçbir siyasi pazarlığa girmeksizin sadece Kıbrıs özelinde, deyim yerindeyse "kabul et ya da etme" (take it or leave it) şeklinde yorumlanabilecek sıradışı teklifi, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasında son derece kritik bir andı ve benzer bir süreç bir daha hiç yaşanmayacaktı. Bu bağlamda iki ülke arasındaki bu kritik süreç dolaylı olarak Kıbrıs sorununun da başladığı tarih olarak değerlendirilebilir. Çünkü teklif, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması girişimlerinde bir dönüm noktası olmuş, bir daha tekrarlanmamış olsa da Kıbrıs'taki ve Yunanistan'daki irredantist milliyetçileri cesaretlendiren bir faktör olmuştu. İngiltere'nin teklifte yer verdiği, "koşulsuz" ve "erken yanıt" ifadeleri aslında İngiltere'nin savaşta ne kadar ciddi bir çaresizlik içinde olduğunu ve Yunanistan'ın desteğine acilen ihtiyaç duyduğunu göstermesi bakımından önemlidir. İngiltere, Bulgaristan'ın Sırbistan'a saldırısı karşısında bölgede kendisini öylesine sıkışmış hissetmişti ki hem savaş koşullarında müttefikleriyle ilişkilerini hem de savaş sonrasındaki İngiliz-Yunan ilişkilerini etkileyecek çok riskli bir karara imza atmak durumunda kalmıştı.

Kaldı ki bu teklif, müttefik olarak İttifak bloğundan koparılarak İtilaf bloğuna henüz dâhil edilmiş İtalya ve Rusya'nın karşı durmasına karşı yapılmıştı. Her iki devlet de uzun bir süredir Yunanistan'ın İngiltere yardımıyla Akdeniz'deki etkisini artırmasına karşı bir siyaset izliyordu (Driault, 1926: 209). Her iki devlet de İngiltere'nin Kıbrıs'ı Yunanistan'a teklif etmesinden büyük bir rahatsızlık duymuştu. Özellikle İtalya bu konudaki rahatsızlığını büyükelçileri aracılığıyla İtilaf Devletleri'ne iletmiş ve buna kesinlikle razı gelmeyeceğini ifade etmişti. Örneğin, İtalyan Dışişleri Bakanı Sonnino, 20 Ekim 1915'te Atina, Londra ve St.

⁶ İngiltere açısından bu yaklaşım, aynı zamanda emperyal bir kibir gösterisi olarak da değerlendirilebilir. İngiltere, muhtemelen bu konuda de denli büyük bir hata yaptığını ya da risk aldığını görüp teklifi geri çekmiş, bir daha da asla gündeme getirmemişti. Grey'in anılarında bu önemli konudan hiçbir suretle bahsetmemiş olması bu fiyaskodan duyulan rahatsızlığın bir göstergesi olarak da görülebilir.

Petersburg'taki İtalyan büyükelçilerine gönderdiği telgrafta, “Yunanistan’a toprak tavizleri verilmeye çalışıldığından, Kıbrıs yanında özellikle de Batı Trakya’nın da vaatlere dâhil edileceğinden ve buna engel olmak için gereken tüm girişimleri gerçekleştirmelerini istiyordu (DDI, 1918-1922, V: 4: 593).

Muhtemelen teklifin nihayet gündeme getirilmiş olması, muhtemelen bu iki devletin de onayıyla olmuştu ancak savaş sonrasında bu devletlerin adanın Yunan egemenliğinde kalmasına razı gelip gelmeyeceği kesinlikle belirsizdi. Kıbrıs’ın ilk ele geçirildiği dönemdeki stratejik önemini korumuyor olduğu bir gerçektir, ancak yine de kolonyal geleneğe sahip büyük bir imparatorluk olarak Hindistan yolunun güvenliği açısından kritik bir bölgeden vazgeçmek durumunda kalmak çok da gönüllüce atılmış bir adım olamaz. Nitekim son derece zor alınmış bu mecburi karara rağmen, Kral yanlısı Yunan hükümetinin teklifi “kolayca” reddetmiş olması, İngiltere’yi, kuşkusuz kendi menfaatleri doğrultusunda uzun bir süredir, dış politikasını domine ve manipüle etmekte son derece mahir olduğu Yunanistan konusunda büyük bir hayal kırıklığına uğratmıştı. Bu süreç aynı zamanda bu bağlamda, İki ülke arasındaki görünmeyen şiddetli hiyerarşinin bozulduğu ender anlardan biriydi.

Osmanlı-İngiliz ilişkilerinde de kesin bir kopuş anlamına gelen bu önemli teklifin reddi Yunan siyasetinde büyük bir tartışmaya yol açmıştı. 2 Kasım 1915’te parlamentoda Dimitrios Rallis (Rallis, Yunanistan’da birçok kez başbakanlık görevlerinde bulunmuştu: 1897, 1902-1903-1909, 1920 (Clogg, 1987: 4-5) ile yaptığı tartışmada devrik Başbakan Venizelos teklifin reddedilmesini sert bir dille eleştirmişti. Venizelos’un temelde hükümete yönelttiği üç eleştirisi vardı. Birincisi, İngiltere’nin savaşa girme karşılığında yalnızca Kıbrıs’ı vaat ettiğine yönelik yanlış kanıydı. Hükümet bu görüşünden ivedilikle vazgeçmeliydi. Kıbrıs’ın derhal verileceği, buna karşılık Yunanistan’ın savaşa girerek başta Batı Anadolu olmak üzere çok daha fazla kazanım elde edeceği gerçeğinin göz ardı edilmesi yanlış bir siyasetti. Teklifin kabul edilmesi hâlinde, sadece Kıbrıs değil, Batı Anadolu’da da büyük fırsatlar Yunanistan’ı bekliyor olacaktı. Venizelos’un ikinci eleştirisi, Yunanistan’ın tarafsız kalarak Bulgaristan’a *irredantist* emellerini gerçekleştirme konusunda büyük bir fırsat tanıdığı yönündeydi. Ona göre Yunanistan, her ne pahasına olursa olsun, Bulgaristan’ın Ege’ye açılmasına izin vermemeliydi, eğer savaşa katılmazsa buna dolaylı olarak izin vermiş olacaktı. Bu sözlerden anlaşılacağı üzere Venizelos, Kral Konstantinos’un Almanya dolayısıyla Bulgaristan tehdidinin bertaraf edilebileceği görüşünde karşıydı. Üçüncü olarak Venizelos teklifi reddederek hükümetin Kıbrıslı Rumlara, daha da mühimi Yunan toplumuna haksızlık yaptığı görüşündeydi. Venizelos’a göre adada yaşayan Rumlar son derece eğitilmiş, entelektüel, disiplinli ve organize bir toplumdur, bu toplumun Yunan sınırlarına katılması Yunanistan’ın lehine olan bir durumdur. Rallis’e bu eleştiriler karşısında ortaya koymuş olduğu temel argüman Kıbrıs haricindeki başka kazanımlar konusunda İngiltere’nin resmi bir teklifte bulunmamış olmasıydı (Vouli ton Ellion, *To Kypriako sti Vouli ton Ellion, Tomos I, 1915-1956*, Athina, Dieftinsi Epistimonikon Meleton, 1997, Sinedriasis 25th, 21 Oktovriou 1915). Yukarıda da söz edildiği üzere Alman yanlısı Kral ve hükümet, İngiltere’ye yönelik ciddi bir güvensizlik vardı. Venizelos’un İngiltere gücendirilmemelidir tutumu bu güvensizliği hem besliyor hem de hükümeti aksi yönde bir tutum benimseme konusunda cesaretlendiriyordu.

Venizelos’un parlamento tartışmaları sırasında hükümete ve genel olarak Yunan basınına yönelik eleştirilerinden biri de hayati öneme sahip olduğunu iddia ettiği Kıbrıs teklifinin yeterince kamuoyunda tartışılmıyor olmasıydı. Muhtemelen, Venizelos yanlısı basının karşı propagandasından çekinen hükümet yanlısı basın, parlamentodaki tartışmalara paralel olarak İngiliz teklifinin neden reddedildiğini izah çabasına girişmişti. Kral Konstantinos teklifin siyasi olarak tartışılmaması ve özellikle de kamuoyuna yansımaması konusunda ciddi bir çaba göstermişse de, özellikle Venizelos yanlısı basın organlarının meselesi gündeme

getirmesi nedeniyle kamuoyu İngiltere'nin teklifinden haberdar olmuştu. Venizelos yanlısı gazeteler İngiltere'nin lütfu olarak gördükleri teklifi kaçırılmaması gereken büyük bir fırsat olarak değerlendirirken, Kral yanlısı gazeteler teklifin bir tuzak olduğu görüşündeydi. Örneğin Venizelist *Esteia*, 25 Ekim 1915'te kaleme aldığı ve teklifin kamuoyunda yeterince heyecan yaratmamış olmasını dolaylı olarak eleştiren “Kıbrıs'ın teslimi” başlıklı yazısında “büyük bir medeniyet” olan, halklara özgürlüklerini kazanmaları konusunda cömertçe yardımlarda bulunan Yunan dostu ve Helenizm taraftarı İngiltere'nin cazip teklifinin mutlaka kabul edilmesi gerektiğini savunuyordu. *Esteia*'ya göre teklifin reddi vatana ihanet olarak değerlendirilmeliydi; savaşa girilmesi Bulgaristan'ın Makedonya'yı işgaline engel olmak için zorunluysa (“I Parahoriseis tis Kiprou”, *Estia*, 24 Oktovriou 1915).

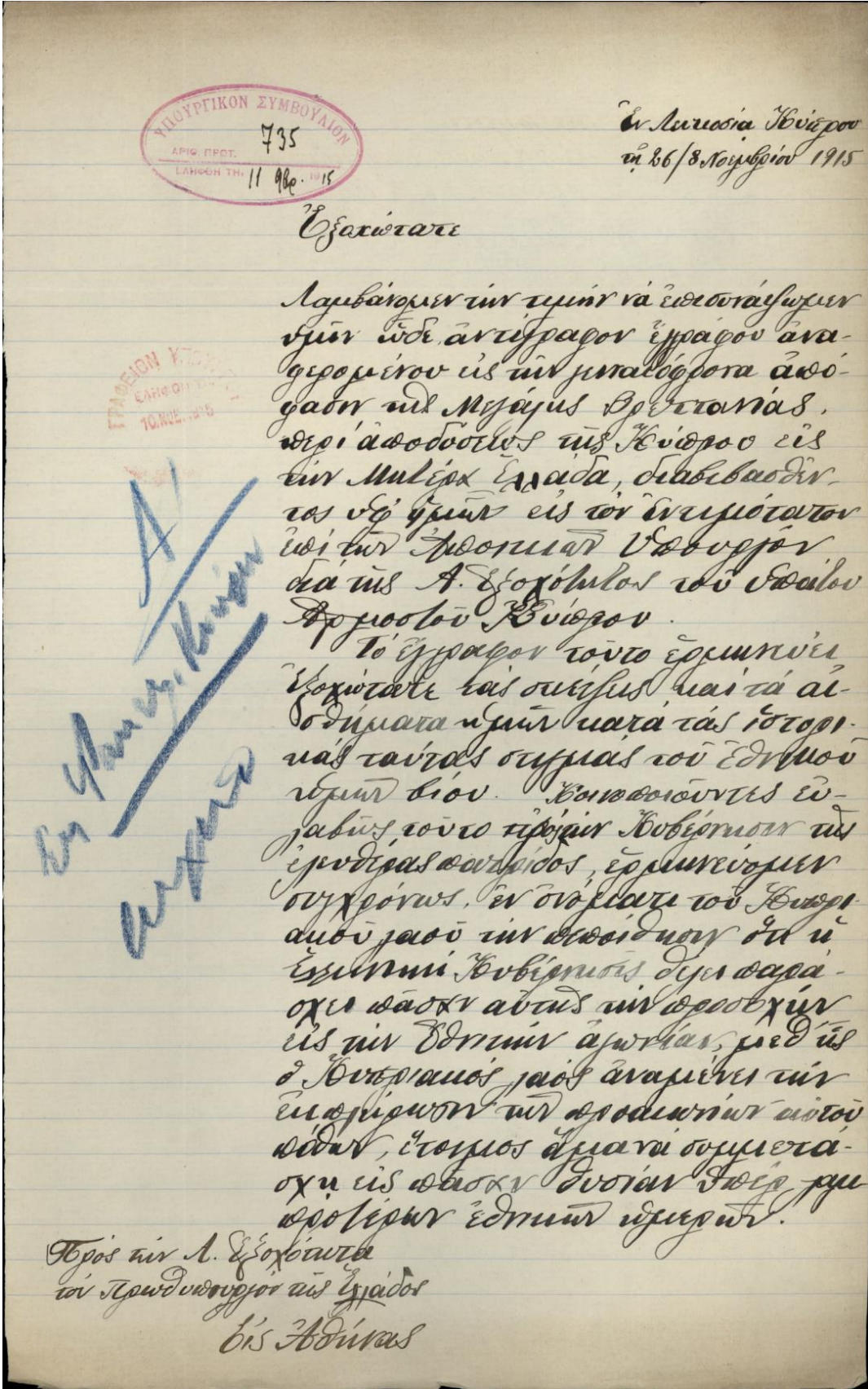
Hükümet yanlısı basında kaleme alınan yazılarda İngiltere'nin teklifi oldukça sert bir şekilde eleştirilmişti: Teklif, zamansız, yetersiz ve Yunan bağımsızlığına bir kasıt niteliği taşıyordu. Örneğin, *Skrip* 1 Kasım 1915'teki yazısında Yunanistan'ın herhangi bir vaat ya da tehdit yoluyla kandırılmayacağını dile getirmişti. Teklifin gündeme getirilmesindeki amaç Yunanistan'ın genişlemesine yardımcı olmak değildi; Balkanlardaki gelişmeler İtilaf bloğunu sıkıştırdığı için gündeme getirilmişti. Kaldı ki teklifin kabul edilmesi hâlinde Yunanistan, Kıbrıs yanında sadece Makedonya ile yetinmek durumunda kalabilirdi. Oysa Yunanistan'ın sınırlarını çok daha fazla (Batı Anadolu kastediliyor) genişletme ihtimali vardı. İtilaf devletleri, Yunanistan'ı Venizelos aracılığıyla eğittikleri küçük bir bebek olarak görüyordu, eğittikleri bu bebeği şimdi Kıbrıs gibi cazip bir teklifle kandırabileceklerini sanıyorlardı. Yunan halkı benzer vaatlerle daha önce kandırılmıştı, ancak artık kandırılmayacaktı. Yunanistan bile ateşin içine atılmayacaktı. Yunan halkı kendi kaderini kendi tayin edecek, buna başka bir devletin karar vermesine izin vermeyecekti. Şimdiye kadar olan süreçte tecrübeler göstermiştir ki, Yunanistan'ın gardiyanlığını yapanların temel amacı kendi çıkarlarıdır. Gelinek noktada artık duygular değil, akıl devrediydi, İngiltere'nin teklifinin reddedilmesinin de temel nedeni bu yaklaşımdı (“Den tha Planithei oute apo iposheseis oute apeilas”, *Skrip*, 1 Noemvriou 1915).

Skrip bir sonraki gün kaleme aldığı yazısında ise savaşı İtilaf bloğunun kazanmasının mümkün olmadığını, bu yüzden de iddia edildiği üzere savaşa bu blokta girilmesi hâlinde Yunanistan'ın kazançlı çıkmayacağını öne sürmüştü. Gazetenin iddiasına göre Yunanistan savaşa girerse, Rusya'nın İstanbul, hatta Anadolu'yu, İtalya'nın Güney Arnavutluk ve Oniki Ada'yı, Sırbistan ve Bulgaristan'ın Trakya'yı aldığı gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kalacaktır. Osmanlı Devleti'nin parçalanmasının kaçınılmaz görüldüğü bir atmosferde Yunanistan çok daha fazlasını alabilecekken, savaşa girerek hâlihazırda sahip olduklarından da olabilirdi. Eğer Almanya ile birlikte hareket edilir ve tarafsız kalınır ise en azından herhangi bir kayıpla karşılaşılmayacaktı (“Meta tas apeilas oi klaftmoi kai oi odirmoi”, *Skrip*, 2 Noemvriou 1915). Kral yanlısı *Embros*, dördüncü sayfasındaki haberinde ilginç bir iddia ortaya atmıştı. *Embros*'un haberine göre, İngiltere, Fransa ve Rusya, Oniki Ada'nın Yunanistan'a bırakılmasını teklif etmiş, ancak bu teklifleri kabul edilmemişti (“Ai Parahoriseis tis Agglias pros tin Ellada”, *Embros*, 22 Oktovriou 1915). Derhal Bulgaristan'a saldırması hâlinde verilecekti.

Genel olarak basına uygulanan sansür ve hükümetin tutumu nedeniyle Yunanistan'ın gündeminden kısa süre içerisinde düşmüşse de teklif ve teklife ilişkin Yunan hükümetinin tutumu, Kıbrıs'ta eş zamanlı olarak büyük bir sevinç ve hayal kırıklığına yol açmıştı. Mecliste bulunan Rum milletvekilleri ve Rum kilisesi Atina'ya gönderdikleri telgraflarda hem hükümete yönelik sitemlerini dile getiriyor, hem de Enosis için Yunanistan sunulan bu “altın fırsat”ın kaçırılmaması gerektiği konusunda ikna edici olmaya çalışıyorlardı. Örneğin, 8 Kasım 1915'te Lefkoşa'dan Atina'ya, doğrudan Başbakan Gounaris'e gönderilen mektupta, İngiltere'nin “cömert” teklifinin kendilerine de iletildiğinden, bu tarihi fırsatın kaçırılmaması gerektiğinden,

yüzyıllardır beklenen anın nihayet geldiğinden, Kıbrıslı Rumların anavatan ile birleşmek için her türlü fedakârlığı gerçekleştirmeye hazır olduğundan ve Yunanistan'ın artık bu milli endişeyi sonlandırması gerektiğinden söz ediliyordu (“Greek members of the Cyprian Parliament to the Prime minister of Greece”, YPEX, AP 735, 8 Noemvriou 1915).

Kıbrıs'taki siyasi elitlerin tutumu ve baskısı sonucu değiştirmemişti. Teklifin reddinin uzun vadedeki sonuçları Kral Konstantinos açısından daha yıkıcı olmuştu. Kıbrıs teklifinin reddi, İngiliz-Yunan ilişkilerinde, Kral Konstantinos ve Venizelos arasında yaşanan krizde ve Yunanistan'ın savaşa girmesine giden süreçte önemli bir kırılmaya yol açmıştı. Teklifin Kral yanlısı hükümet tarafından büyük bir hata olarak gören ve yeniden benzer bir hayal kırıklığı ile karşılaşmak istemeyen İtilaf devletleri, Venizelos'u yeniden iktidara getirmenin yollarını aramaya başlamıştı. Fransa'nın Atina'daki büyükelçisi Jules Cambon Rus meslektaşısı ile Kasım 1915'te yaptığı görüşmede bu konuda şu sözleri söylemişti: “Kıbrıs teklifi ile yaptığımız hatayı tekrar etmemeliyiz. Yunanistan'da siyasi durum belirsizliğini koruduğu sürece yeni bir diplomatik girişimde bulunmaktan kaçınmak en iyi seçim gibi duruyor” (Mitrakos, 1974: 48-49). Bu bağlamda Kral Konstantinos ve Venizelos arasındaki iktidar mücadelesinde açıkça ikincisi desteklenmişti. İtilaf bloğu, Atina'da iktidara gelmesi mümkün görünmeyen Venizelos'un Selanik'te *de facto* bir hükümet kurmasına yardımcı olmuştu. Sonunda da amacına ulaşmayı başarmıştı. Venizelos 1916 yılı sonunda Fransa ve İngiltere'nin desteğiyle Selanik'te bir hükümet kurmuş, 1917 Temmuz'unda bu iki devletin desteğiyle iktidarı yeniden ele geçirerek Yunanistan'ı savaşa sokmayı başarmıştı. Böylece Batı Anadolu konusundaki talepleri için meşru bir zemin yaratmayı başarmıştı.

Kıbrıslı Rum Milletvekillerinin Atina'daki Yunan hükümetine göndermiş olduğu belge (YPEX, AP 735, 8 Noemvriou 1915)

Sonuç

Sonuç olarak İngiltere'nin Kıbrıs karşılığında Sırbistan'a yardım etmesi koşuluyla Yunanistan'ı savaşa dâhil etme girişimleri fiyasko ile sonuçlandı. Bulgaristan'ın Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle birlikte Balkanlardaki güç dengesi İtilaf devletleri aleyhine değişince İngiltere uzun bir süredir savaşa girme iradesi ortaya koyan Yunanistan'ı kendi cephesine dâhil etme kararı almış, ancak Yunan siyasetindeki hizipleşme nedeniyle bu amacına ulaşamamıştı. Venizelos Bulgaristan tehdidini bertaraf edebilmek ve Batı Anadolu'ya yönelik planlarını hayata geçirebilmek için Kıbrıs teklifi olmadan da Yunanistan'ı savaşa sokmaya razı görünürken, Yunanistan'ı savaşta tarafsız tutmakta kararlı olan Kral Konstantinos'un baskısıyla istifa etmek durumunda kalınca İngiltere Kral güdümündeki Gounaris Hükümeti'ni ikna edebilmek için bir taviz vermesi gerektiği sonucuna varmıştı. İngiltere açısından değerlendirildiğinde söz konusu diplomatik girişimler ciddi bir itibar kaybına yol açtığı gibi, uzun vadede adadaki hâkimiyetinin sonlandırılması talepleri konusunda Kıbrıslı Rumları ve Adadaki milliyetçi girişimlerin odak noktası olan Rum kilisesini cesaretlendirmişti. İngiltere Lozan Antlaşması sonrasında kesin hâkimiyetini ilan etse de, uzunca bir süre Kıbrıs'ta isyanlarla baş etmek durumunda kalmış, en sonunda da adanın bağımsızlığını tanımak mecburiyetinde kalmıştı.

Yunanistan açısından bakıldığında Kıbrıs konusundaki “cömert teklifin” reddinin en önemli nedeni ülkede dış politikaya ilişkin yaşanan siyasi bölünme idi. Teklifi kabul ederek savaşa girmeye çalışan Başbakan Venizelos'un iki kez, Kral Konstantinos'u teklif konusunda ikna girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmış, istifası nedeniyle teklif hayata geçirilememişti. İngiltere kendi siyasi çıkarları açısından teklifi önemli bir taviz olarak görünürken, Yunanistan'da Venizelos sonrasında iktidara gelen Kral yanlısı hükümetin çok sayıda değişkeni dikkate alması gerekmişti. Gounaris hükümetine göre İtilaf devletleri açısından nihai zaferin pek de mümkün görünmediği bir atmosferde savaşa girmek, Almanya ve Bulgaristan'ı gücendirebilir, her iki devleti Yunanistan'a karşı saldırgan kılabilir, Yunanistan Balkan Savaşlarındaki kazanımlarından olabildi. Üstelik henüz Batı Anadolu ve İstanbul'a yönelik yayılcı emeller hayata geçirilmemişken, Kıbrıs'a razı gelmek Yunanistan'ı sınırlandırabilir, daha büyük kazanımların önüne geçebilirdi.

Bu bağlamda İngiltere'nin siyasi sıkışmışlığının da bir göstergesi ve Yunan siyasetindeki dinamikler göz ardı edilerek ortaya konulduğundan “ölü doğmuş” olarak değerlendirilebilecek bu teklif iki ülke arasındaki ilişkilere ciddi bir darbe vurmuştu. Kral Konstantinos açısından teklife olumsuz karşılık verilmesinin en önemli sonucu İngiltere'nin 1917 yılında savaşın sonuna doğru İtilaf bloğunun çıkarlarına hizmet etmekte tereddüt göstermeyen Venizelos'u yeniden iktidara taşıma girişimlerine hız kazandırması olmuştu. Kral Konstantinos ve güdümündeki hükümet ısrarla aksini iddia etse de İngiltere teklifin reddini Almanya ile hareket etmek olarak değerlendirmişti. Uzun bir süredir Yunanistan'ı kendi politik çıkarları doğrultusunda şekillendiren, hatta manipüle eden İngiltere açısından bu yaklaşım kesinlikle kabul edilemez bulunmuştu. Birinci Dünya Savaşı bittikten, Venizelos Paris Barış Konferansı'nda İzmir'i işgal için onay aldıktan fakat 1920 yılı sonunda seçimleri kaybedip Kral Konstantinos tekrar iktidara geldikten sonra, İngiltere Anadolu'daki Yunan işgallerine destek olmakta daha az istekli olmuş, bu durum Kurtuluş Savaşı'nın kaderine etki eden unsurlardan biri olmuştu. Tüm bu süreçler sonlanıp, “Küçük Asya Felaketi”nin yol açtığı travmayı hafifletebilmek için Oniki Ada ile Yunanistan'ın hâkimiyet altına almaya çalıştığı Kıbrıs konusunda Venizelos ve sonraki hükümetlerin İngiltere'den aldığı yanıt şu olmuştu: Bir daha asla!

Bilgi Notu

Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Kaynakça

Arşivler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.

Istorika Arxeia Mousio Benaki, Arxeio Eleftheriou K. Venizelou, Athina.

Ta Keimena tou Eleftheriou Venizelou, Tomos B 1915-1920, I Zontani Istorika tis dramatikis perioudou tou Ethnous, Atina, 1982.

Documenti Diplomatici Italiani (DDI), Sesta Serie 1918-1922, Vol. IV, Istituto Poligrafico E Zecca Dello Stato, Rome, 1999.

Vouli ton Ellion, *To Kypriako sti Vouli ton Ellion, Tomos I, 1915-1956*, Athina, Dieftinisi Epistimonikon Meleton, 1997.

Gazeteler

Esteia

Patris

Skrip

Kitap, Makale ve Bildiriler

Abbott, G. F. (1922). *Greece and The Allies, 1914-1922*, Methuen & Co.

Alastos, D. (1942). *Venizelos: Patriot-Statesman-Revolutionary*. Percy Lund Humphries London.

Clogg, R. (1987). *Parties and elections in Greece: The search for legitimacy*, C. Hurst & Company.

Clogg, R. (2021). *A concise history of Greece*. Cambridge University Press.

Driault, E. (1926). *Histoire diplomatique de la Grece de 1821 a nos jours, Vol. 5, La Grece et la grande guerre*. Presses Universitaires de France.

Enepekides, P. K. (1992). *Kyprianou I Doxa kai O Dixasmos 1908-1918: Apo ta Mistika Arxeia Viennis Verolino kai Vernis*. B' Ekdosi, Ekdotikos Íkos S.I Zaharopoulos A.E.

Gianouloupoulos, G. N. (2003) *I Evgenis mas Tiflosis*. Vivliorama.

Gilbert, M. (1973). *Winston Churchill, Volume III, Part I, Documents 1914-April 1915*. Heinemann.

Grey, E. (1923). *Twenty years 1892-1916*. Volumet II, Frederik A. Stock Company.

Hall, R. C. (2011). Bulgaria in the First World War. *The Historian*, 73(2), 300-315.

Hering, G. (2012). *Ta Politika Kommata Stin Ellada, 1881-1936*. Morfotiko Idrima Ethnikis Trapezis.

Hill, G. (1952). *A history of Cyprus*. Volume IV, Cambridge University Press.

Hristodoulou, M. (1995). *I Poeia ton Ellinotorkikon Sheseon kai I Kipros*, Tomo A' Oikos Proodos.

- Leon, G. B. (1974). *Greece and the great powers 1914-1917*. Institute for Balkan Studies.
- Loulos, K. (1991). *I Germaniki Politik istin Ellada 1896-1914*. Mortotiko Instituto ATE.
- Mackenzie, C (1960). *Greece in my life*. Chatto & Windus.
- Mackenzie, C. (1931). *First Athenian memories*. Cassell & Company Ltd.
- Magnus, P. M. (1959). *Kitchener: Portrait of an Imperialist*. Dutton.
- Mariusz, M. (2014). The offer of Cyprus to Greece in 1915: A British diplomatic failure. *Studia Historyczne*, 57(4), 473-491.
- Mariusz, M. (2019). The 1912 British offer of Cyprus to Greece and the reaction of the Greek and Muslim Cypriots: A British perspective. *Almanach Historyczny*, (19), 97-107.
- Markovich, S. (2018). Eleftherios Venizelos, British public opinion and the Climax of Anglo-Hellenism (1915-1920). *Balkanica*, (49), 125-155.
- Metaksas, I. (1960). *To Prosopiko tou Imerologio*. Ikaros.
- Mitrakos, A. S. (1974). *French policy towards Greece, September 1915-March 1917*, (Yayınlanmamış doktora tezi), New York: New York Üniversitesi.
- Nikolopoulous N. (2007). I., *Dimitrios Gounaris, Politiki Viografia*. I. Sideris, Athina.
- Papapouliviou, P. (1993). "I Simmetohi tis Kiprou Stous Valkanikis Polemous", sto biblio I Ellada kai ton Valkanikon Polemon, 1910-1914, ELIA, Athina.
- Ploumidis, G. S. (2020). Metaksi Epanastasis kai Metarritmis: Eleftherios K. Venizelos kai Venizelismos, 1909-1922, Ekdosi Pataki, Athina.
- Pryce, R. (1954). Italy and the outbreak of the First World War. *The Cambridge Historical Journal*, 11(2), 219-227.
- Richter, H. (2007). *Istoria tis Kiprou, Tomos Protos (1878-1949)*. Met. Kostas Sarropoulos, Vivliopolion Estias.
- Sazanov, S. (1914). *Fateful years, 1909-1916*. Butler Tanner.
- Smith, C. R. (1965). Great Britain and the 1914-1915 Straits Agreement with Russia: The British Promise of November 1914. *The American Historical Review*, 70(4), 1015-1034.
- Stavridis, S. T. (1996). Greek-Cypriot Enosis of October 1915: A lost opportunity? *Balkan Studies*, 37(2), 289-307.
- Theodoulou, C. A. (2011). *I Ellada kai I Antant*. Ethniko Idrima Erevnon kai Meleton "Eleutherios K. Venizelos".
- Tsiros, N. (2013). Kratos, Eksousia, Koinovouleftiko Sistima se Krisi kai tin Periodo 1914-1920. *Ekdoseis Papaziri*.
- Tsiros, N. (2013). *Kratos, Exousia, Koinovouleftiko Systema se Krisi, Kata tin Periodo 1914-1920*. Ekdoseis Papazisi.
- Varnava, A. (2005). Punch and the British occupation of Cyprus. *Byzantine and Modern Greek Studies*, 29(2), 167-186.
- Ventiris, G. (1931). *I Ellas tou 1910-1920*. Tomos I, Pirso.
- Vinogradov, V. N. (1992). Romania in the First World War: The Years of Neutrality, 1914-1916. *The International History Review*, 14(3), 453-454.

- Voutetakis, D. S. (1921). *I politeia tou Vasileos Konstantinou*. En Athinai, Kallergis.
- Woodhouse, C. M. (1985). The offer of Cyprus: October 1915, in: Greece and Great Britain during World War I. First Symposium 15-17 December 1983, Institute for Balkan Studies, 76-89.
- Yellice, G. (2016). Birinci Dünya Savaşı ve Yunanistan: Çanakkale'den millî bölünmeye. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 16(32), 205-242.
- Yellice, G. (2018). Megali İdea mı Mare Nostrum mu? Mondros Mütarekesi'nden İzmir'in İşgaline İtalyan-Yunan Rekabeti ve Propaganda Savaşı, 1918-1919. *Tarih Okulu Dergisi*, (36), 177-228.

EXTENDED ABSTRACT

The aim of this study on British-Greek relations during the First World War is to analyze Britain's offer of Cyprus to Greece in exchange for Greece's entry into the war on its side, its motivation for this offer, and Greece's reaction to the offer. Britain's sovereignty in Cyprus was related to the control of the commercial route in the Mediterranean and the security of the colonial routes to India. Leased in 1878 from the Ottoman Empire on a "temporary" basis, Cyprus lost its geostrategic importance with the occupation of Egypt in 1882, which is why it was frequently brought to the agenda, especially by the Greek Orthodox Church, to cede the island to Greece. In this process, Britain did not accept this approach on the grounds that the island did not belong to it. The First World War, the alliances formed during the war and unexpected developments led Britain to use Cyprus as a political trump card. Britain attempted to dispose of Cyprus twice during the war in exchange for an important benefit. The first was during the Dardanelles operation of the Allied navy. Britain wanted to carry out a naval operation in the region within the scope of its project to take over Istanbul, the capital of the Ottoman Empire, to take this state out of the war and to save Russia and wanted to make use of Greece's navy for this purpose. However, due to the differences of opinion between King Constantine and Prime Minister Venizelos in Greek politics, Greece reacted negatively to Britain's request. In this process, Britain's attempts to convince Greece by offering Western Anatolia and Cyprus were also fruitless. In this process, since Britain's promises to Greece caused serious discomfort in the eyes of Russia and Italy, Britain did not insist on this offer and Greece's entry into the war. Britain's promises of Western Anatolia and the Dodecanese Islands to Italy and Istanbul and the Bosphorus Straits to Russia led to the complete disengagement of Greece in this process.

The second proposal was related to Bulgaria's entry into the war and the improvement of Serbia's situation in the war. In the run-up to and during the war, Britain had attempted to form an alliance consisting of Serbia, Greece, Romania, and Bulgaria, but without success. The hopes for such an alliance were dashed in October 1915 when Bulgaria attacked Serbia and entered the war on the side of the Allied bloc and Romania abstained from joining the Entente. Greece therefore became an actor that had to be brought into the war regardless of the circumstances in order to save Serbia. On October 17, 1915, Britain officially offered Cyprus to Greece in exchange for its entry into the war through military aid to Serbia. The offer was flatly rejected by the government led by King Constantine. The main factors in the rejection of the offer, and thus the decision not to enter the war, were that Cyprus was not a concession worth going to war for, that there were no assurances about Western Anatolia, especially Smyrna, and most importantly, the fear of Bulgaria. According to the Greek King, going to the aid of Serbia and entering the war on Britain's side meant declaring war on both states, which would make Greece vulnerable to attack from both countries. Germany, which could not even tolerate Greece's neutrality, could not be expected to remain unresponsive to Bulgaria's entering the war on the side of Britain under any circumstances, since it believed that it had not received what it deserved in the Balkan Wars.

This decision was a critical choice that affected the state of the war and especially the Ottoman Empire's position in the war. This proposal, which can be considered as an indicator of Britain's political deadlock and "stillborn" since it was put forward by ignoring the dynamics in Greek politics, dealt a serious blow to the relations between the two countries. After the end of the First World War, after Venizelos received approval for the occupation of Smyrna at the Paris Peace Conference, but after King Constantine lost the elections and came back to power at the end of 1920, Britain was less willing to support the Greek occupation of Anatolia, which was one of the factors that affected the fate of the War of Independence. When all these processes came to an end and Venizelos and subsequent governments received a very clear answer from Britain on the Dodecanese Islands and Cyprus, which Greece was trying to dominate in order to alleviate the trauma caused by the "Asia Minor Catastrophe": Never again! Although its final status was determined by the Lausanne Peace Treaty, in the following years, considering the fact that Cyprus was the most important foreign policy factor affecting Turkish-Greek relations, especially since the 1950s, this process was perhaps the most important turning point that affected the fate of Cyprus and Turkish-Greek relations.